

AKADEMIA SZTUKI WOJENNEJ

Marian Kuliczkowski
Leszek Sawicki

Pozamilitarne przygotowania obronne w Polsce

Podręcznik

WARSZAWA 2020

Zespół autorski

dr hab. inż. Marian Kuliczowski – wstęp, rozdział 1; 2; 3; 4; 5.1–5.3; 6; zakończenie
dr inż. Leszek Sawicki – wstęp; rozdział 5.4–5.12; 7; zakończenie

Recenzenci

prof. dr hab. Jacek Pawłowski
prof. dr hab. Jan Wojnarowski

Projekt okładki

Ewa Wiśniewska

Redakcja i korekta

Anna Doraczyńska

Przygotowanie komputeropisu

dr inż. Ewa Tatarska-Szewczyk

Redakcja techniczna i skład

Małgorzata Gawłowska

© Copyright by Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2019

ISBN 978-83-7523-749-8

Sygn. wewn. ASzWoj 6642/19

Skład, druk i oprawa: Wydawnictwo Akademii Sztuki Wojennej
00-910 Warszawa, al. gen. A. Chruściela 103, tel. 261-813-671, tel./fax 261-813-752
e-mail: wydawnictwo@akademia.mil.pl
Zam. nr 1017/19

Spis treści

Wstęp	9
1. Historyczne uwarunkowania pozamilitarnych przygotowań obronnych w Polsce	11
2. Pozamilitarne przygotowania obronne państwa w systemie bezpieczeństwa narodowego RP – ich miejsce i rola	20
2.1. Współczesne pojęcie i zakres bezpieczeństwa narodowego	20
2.2. System bezpieczeństwa narodowego w Polsce – organizacja i przeznaczenie	22
2.3. System obronny państwa – struktura i funkcjonowanie	25
2.4. Miejsce i rola pozamilitarnych przygotowań obronnych w systemie obronnym państwa	26
3. Uwarunkowania formalnoprawne pozamilitarnych przygotowań obronnych w Polsce	29
3.1. Przygotowania obronne państwa w dokumentach strategicznych	29
3.2. Podstawy prawne pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa	32
4. Dziedziny i zakres oraz zasady realizacji pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa	40
4.1. Dziedziny pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa	40
4.2. Zakres pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa	43
4.3. Zasady pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa	45
5. Realizacja pozamilitarnych przygotowań obronnych w Polsce	48
5.1. Planowanie obronne w Polsce	49
5.1.1. Podstawy prawne planowania obronnego	49
5.1.2. Istota i cel oraz zakres planowania obronnego	50
5.1.3. Zasady i tryb planowania operacyjnego	53
5.1.4. Zasady i tryb programowania obronnego	55
5.1.5. Okresowe przeglądy obronne elementem planowania obronnego	57
5.2. Przygotowanie systemu kierowania bezpieczeństwem narodowym, w tym obroną państwa	58
5.2.1. Założenia organizacyjno-funkcjonalne systemu kierowania bezpieczeństwem narodowym, w tym obroną państwa	59
5.2.2. Podział stanowisk kierowania oraz ich rozwijanie i przemieszczenie	61

5.2.3. Przygotowanie systemu kierowania bezpieczeństwem narodowym, w tym obroną państwa – zadania organów administracji rządowej	63
5.2.4. Zasady działania organów władzy publicznej w stanach podwyższonej gotowości obronnej państwa	64
5.3. Utrzymanie stałej gotowości obronnej państwa oraz tworzenie warunków do jej podwyższania	66
5.3.1. Pojęcie gotowości obronnej oraz charakterystyka jej stanów	66
5.3.2. Podwyższanie gotowości obronnej państwa – zasady i tryb	69
5.3.3. Organizacja i funkcjonowanie systemów stałych dyżurów	70
5.4. Mobilizacja gospodarki	73
5.4.1. Pojęcie, istota oraz zakres mobilizacji gospodarki	73
5.4.2. Planowanie i programowanie mobilizacji gospodarki	77
5.4.3. Podstawy prawne i obszary zadaniowe „Programu mobilizacji gospodarki”	79
5.4.4. Realizacja zadań w ramach „Programu mobilizacji gospodarki”	82
5.4.5. Kompetencje organów właściwych w zakresie mobilizacji gospodarki	84
5.5. Tworzenie i utrzymywanie rezerw strategicznych	87
5.5.1. Zasady tworzenia, przechowywania i udostępnienia oraz likwidacji rezerw strategicznych	87
5.5.2. „Rządowy program rezerw strategicznych” oraz finansowanie rezerw strategicznych	91
5.5.3. Zadania i organizacja Agencji Rezerw Materiałowych	95
5.6. Przygotowanie transportu i infrastruktury transportowej kraju na potrzeby obronne	97
5.6.1. Podstawy prawne przygotowania transportu i infrastruktury transportowej kraju na potrzeby obronne państwa	97
5.6.2. Przygotowanie transportu i infrastruktury transportowej kraju na potrzeby obronne państwa – zakres podmiotowy i przedmiotowy	98
5.6.3. Kompetencje organów właściwych w zakresie przygotowania transportu na potrzeby obronne państwa	105
5.7. Przygotowywanie oraz wykorzystywanie podmiotów leczniczych na potrzeby obronne państwa	111
5.7.1. Podstawy prawne przygotowania podmiotów leczniczych na potrzeby obronne państwa	111
5.7.2. Przygotowania podmiotów leczniczych na potrzeby obronne państwa – zakres podmiotowy i przedmiotowy	114
5.7.3. Potrzeby bytowe ludności w zakresie świadczeń zdrowotnych i ochrony zdrowia oraz możliwości ich zaspokojenia	122
5.7.4. Kompetencje organów właściwych w zakresie przygotowania podmiotów leczniczych na potrzeby obronne państwa	124

5.8. Przygotowanie i wykorzystanie systemów łączności na potrzeby obronne państwa	128
5.8.1. Podstawy prawne przygotowania systemów łączności na potrzeby obronne państwa	128
5.8.2. Przygotowanie i wykorzystanie systemów łączności na potrzeby obronne państwa	129
5.8.3. Uprawnienia organów władzy publicznej w zakresie przygotowania systemów łączności na potrzeby obronne państwa	131
5.9. Przygotowania do militaryzacji	134
5.9.1. Podstawy prawne, istota i cel militaryzacji	134
5.9.2. Zasady przygotowań jednostek organizacyjnych do militaryzacji	137
5.9.3. Zakres przedmiotowy przygotowań do militaryzacji	141
5.9.4. Kompetencje organów w zakresie przygotowań do militaryzacji	147
5.10. Ochrona obiektów szczególnie ważnych dla bezpieczeństwa i obronności państwa	151
5.10.1. Podstawy prawne, istota i cel szczególnej ochrony obiektów	151
5.10.2. Zasady przygotowania i prowadzenia szczególnej ochrony obiektów	153
5.10.3. Zakres przedmiotowy przygotowań do prowadzenia szczególnej ochrony obiektów	154
5.10.4. Kompetencje organów właściwych w zakresie przygotowań do szczególnej ochrony obiektów	159
5.11. Organizacja szkolenia obronnego w państwie	164
5.11.1. Podstawy prawne, istota i cel szkolenia obronnego	164
5.11.2. Organizowanie i koordynowanie szkolenia obronnego	167
5.11.3. Kompetencje organów właściwych w zakresie planowania i realizacji szkolenia obronnego w państwie	170
5.12. Kontrola wykonywania zadań obronnych	173
5.12.1. Podstawy prawne oraz istota i cel kontroli wykonywania zadań obronnych	173
5.12.2. Organizowanie i koordynowanie kontroli realizacji zadań obronnych	175
5.12.3. Kompetencje organów właściwych w zakresie planowania i realizacji kontroli wykonywania zadań obronnych	177
6. Administracja publiczna w procesie pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa	179
6.1. Współczesne pojęcia administracji publicznej	179
6.2. Struktura administracji publicznej w Polsce	181
6.2.1. Administracja rządowa	183
6.2.2. Administracja samorządowa	185
6.2.3. Administracja państwowa	187

6.3. Kompetencje i zadania organów administracji publicznej w zakresie obronności, w tym pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa	188
6.3.1. Kompetencje Prezydenta RP	189
6.3.2. Kompetencje i zadania Rady Ministrów	190
6.3.3. Kompetencje Prezesa Rady Ministrów	192
6.3.4. Kompetencje i zadania Ministra Obrony Narodowej	194
6.3.5. Funkcje i zadania ministrów	195
6.3.6. Funkcje i zadania wojewody	197
6.3.7. Funkcje i zadania samorządu terytorialnego	201
6.4. Pozamilitarne przygotowania obronne w działach administracji rządowej oraz urzędach centralnych	205
6.5. Pozamilitarne przygotowania obronne w województwie	212
6.5.1. Zadania wojewody w zakresie pozamilitarnych przygotowań obronnych w województwie	212
6.5.2. Pozamilitarne przygotowania obronne w samorządach terytorialnych	220
7. Przedsiębiorcy w procesie pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa ...	228
7.1. Podstawy prawne oraz charakterystyka zadań obronnych realizowanych przez przedsiębiorców	228
7.2. Przemysłowy potencjał obronny oraz przedsiębiorcy o szczególnym znaczeniu gospodarczo-obronnym	230
7.3. Zasady organizowania i finansowania zadań obronnych realizowanych przez przedsiębiorców oraz właściwość organów w zakresie nakładania tych zadań oraz sprawowania nadzoru nad ich realizacją	233
Zakończenie	236
Bibliografia	238

Wstęp

Pozamilitarne przygotowania obronne państwa są przedsięwzięciem niezwykle złożonym, obejmującym – w stosownym zakresie – prawie wszystkie obszary i podmioty w państwie. Specyfika tych przygotowań, realizowanych przez niemilitarne podmioty systemu obronnego państwa, wynika stąd, że zakres przedmiotowy tych przygotowań, realizowany w czasie pokoju, nabiera w pełni znaczenia dopiero w sytuacji realnego zagrożenia bezpieczeństwa państwa, podczas mobilizacji i w czasie wojny. W celu właściwego zrozumienia miejsca i roli pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa w systemie bezpieczeństwa narodowego RP konieczne wydaje się usystematyzowanie i poznanie podstawowych pojęć w przedmiotowym zakresie. Należy jednak zauważyć, że prowadzenie przygotowań obronnych wymaga od wszystkich jego uczestników przede wszystkim znajomości podstaw prawnych realizacji określonych zadań.

Kierując się tą przesłanką, a także potrzebą usystematyzowania wiedzy z zakresu przygotowań obronnych państwa, zespół autorski podjął się opracowania podręcznika traktującego o przygotowaniach obronnych prowadzonych w niemilitarnych strukturach systemu obronnego państwa. Jego zawartość merytoryczna została oparta na obowiązujących regulacjach prawnych i dokumentach strategicznych, a także wzbogacona o niezbędną interpretację z licznymi odwołaniami do literatury przedmiotu. Walorem podręcznika jest przedstawienie wielowymiarowego charakteru przedmiotowej problematyki. Efekt ten uzyskano, prezentując wiedzę oraz tzw. dobre praktyki jego autorów¹. Sentencją pracy zespołu autorskiego było powszechnie znane powiedzenie, że dziś nie wystarczy „wiedzieć, że” ani „wiedzieć jak”, ale trzeba „wiedzieć, dlaczego”.

¹ Ważnym źródłem wiedzy teoretycznej i doświadczeń praktycznych w tym zakresie okazała się praca autorów podręcznika w Departamencie Strategii i Planowania Obronnego MON oraz udział (od 2004 r.) w pracach komisji Prezesa Rady Ministrów do kontroli kompleksowej realizacji zadań obronnych w działach administracji publicznej oraz województwach.

Niniejsze opracowanie składa się z siedmiu rozdziałów, w których zostały ujęte treści przydatne przy studiowaniu problematyki pozamilitarnych przygotowań obronnych. Układ podręcznika w swoim założeniu powinien sprzyjać lekturze i ułatwiać jego studiowanie. Każdy rozdział został opatrzony celami studiowania oraz wylistowaniem oczekiwanych efektów w odniesieniu do takich deskryptorów kwalifikacji, jak wiedza i umiejętności. Kluczowe zagadnienia i definicje zawarte w poszczególnych blokach tematycznych zostały wyróżnione w tekście w celu skierowania uwagi studiujących na istotę prezentowanych treści. Zawierają one w końcowej części pytania kontrolne, które w założeniu powinny sprzyjać weryfikacji zdobytej wiedzy. Całość podręcznika dopełniają rysunki i tabele oraz stosowne spisy i bibliografia.

Podręcznik jest przeznaczony dla osób studiujących na kierunkach *bezpieczeństwo narodowe* i *bezpieczeństwo wewnętrzne* oraz *administracja*. Prezentowanie w nim treści bazują na dostępnej literaturze przedmiotu, w tym pozycjach zwartych, artykułach, aktach prawnych, a także źródłach internetowych. Zakładamy, że ze względu na merytoryczną zawartość scalającą i kondensującą wiedzę z obszaru przygotowań prowadzonych w niemilitarnych strukturach obronnych państwa niniejszy podręcznik będzie przydatny przede wszystkim w dydaktyce, ale także może być wykorzystywany w procesie szkolenia obronnego realizowanego w ramach przygotowań obronnych administracji publicznej oraz przedsiębiorstw.

Autorzy wyrażają nadzieję, iż przekazywany Czytelnikom podręcznik będzie ważnym źródłem wiedzy w przedmiotowym zakresie, zgodnie z łacińską maksymą: „Non enim paranda nobis solum, sed fruenda sapientia est”².

dr hab. inż. Marian Kulickowski
dr inż. Leszek Sawicki

2 „Nie tylko powinniśmy zdobywać mądrość, lecz także z niej korzystać”.

1. Historyczne uwarunkowania pozamilitarnych przygotowań obronnych w Polsce

Cele studiowania rozdziału

Po przestudiowaniu tego rozdziału student powinien znać:

- istotę przygotowań obronnych państwa, jako jednej z podstawowych funkcji państwa, w ujęciu historycznym (myśl Sun Tzu w traktacie „Sztuka wojny”);
- poglądy z okresu międzywojennego (1918–1939) dotyczące obrony państwa przez siły zbrojne wspierane przez sektor niemilitarny;
- rolę pozamilitarnych struktur obronnych w Polsce w okresie zimnej wojny;
- rozwój pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa w okresie funkcjonowania gospodarki nakazowo-rozdziałowej do 1989 r.;
- zakres i skuteczność realizacji pozamilitarnych przygotowań obronnych w Polsce po 1989 r.;
- umiejscowienie problematyki przygotowań obronnych państwa w obowiązujących dokumentach strategicznych („Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej” z dnia 5 listopada 2014 r. oraz „Strategia rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022”);

umieć:

- określić istotę przygotowań obronnych państwa jako jednej z podstawowych funkcji państwa w ujęciu historycznym;
- omówić rangę niemilitarnych przygotowań obronnych państwa w okresie międzywojennym (1918–1939);
- scharakteryzować pozamilitarne przygotowania obronne państwa w okresie zimnej wojny podczas funkcjonowania gospodarki nakazowo-rozdziałowej do 1989 r.;
- omówić problematykę przygotowań obronnych państwa w obowiązujących dokumentach strategicznych.

Jeżeli przyjąć za prawdziwe twierdzenie, że historia ludzkości to historia wojen, to prawdą jest również, iż jest ona historią przygotowań wojennych oraz obronnych. Przygotowania obronne państwa trwają z reguły znacznie dłużej niż sama wojna. Traktowanie całokształtu przygotowań obronnych jako jednej z podstawowych funkcji państwa ma swoje uzasadnienie w ujęciu prakseologicznym. Jeżeli bowiem *posłużymy się pojęciem określającym*

*działanie jako uświadomioną zmianę rzeczywistości przez dążenie do określonego celu w danych warunkach i z pomocą właściwych środków*¹, to wśród całego zbioru działań państwa można (należy) wyróżnić przygotowania obronne, rozumiane jako świadome zachowanie się społeczeństwa, zmierzające do tworzenia oraz wykorzystania całego potencjału, będącego w dyspozycji państwa, do jego obrony przed agresją militarną.

Stwierdzenie chińskiego filozofa Konfucjusza: *Opowiedz mi swoją przeszłość, a ja powiem ci, jaka będzie twoja przyszłość*² zawiera wiele prawdy, szczególnie w odniesieniu do kwestii bezpieczeństwa, w tym przygotowań obronnych państwa. Nie sposób więc podejmować problematykę przygotowań obronnych państwa oraz proponować nowe rozwiązania bez analizowania i uwzględnienia wniosków płynących z przeszłości. Na kartach historii można znaleźć, między innymi, zależności występujące między wyzwaniem podejmowanymi na płaszczyźnie przygotowań obronnych a kondycją państwa. Bogate, a zarazem złożone, dzieje państwa polskiego dostarczają wielu argumentów na rzecz konieczności prowadzenia właściwych przygotowań obronnych.

Jeżeli przyjąć za prawdziwe twierdzenie, że historia ludzkości to historia wojen, to prawdą jest też, iż jest ona historią przygotowań wojennych (obronnych). Istotę przygotowań obronnych państwa niezwykle trafnie ujął chiński filozof i strateg Sun Tzu, który w liczącym ponad 2600 lat traktacie pt. „Sztuka wojny” zawarł ciągle aktualną myśl: *przestępstwem jest (...) nie przygotowywać się do wojny. Przygotowanie na wszystkie ewentualności jest powodem do dumy.*

Ponadczasowość powyższej tezy potwierdza opinia prof. R. Kuźniara: *Obrona narodowa powinna się opierać na szerszej podstawie – także w aspektach gospodarczym i społecznym. Jest ona związana z istotą państwa (...). Zagrożenia będą się zmieniać, a państwo musi pozostać całością w swych podstawowych funkcjach niezależnie od koniunktur. Nie należy zdawać się na najbardziej nawet przekonujące zagraniczne analizy i prognozy. One nierzadko pozostają w związku z konkretną sytuacją wewnętrzną i partykularnymi interesami tych, które je głoszą*³.

1 Zob. T. Kotarbiński, *Traktat o dobrej robocie*, Ossolineum, Warszawa 1968, rozdział I i VII.

2 Zob. *Dialogi konfucjańskie*, przeł. i opr. K. Czyżewska-Madajewicz, M.J. Künstler, Z. Tłumski, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1976 oraz *Leksykon złotych myśli*, wybór K. Nowak, Warszawa 1998.

3 Zob. R. Kuźniar, *Dylematy bezpieczeństwa*, „Forum” z dnia 7.07.2002 r.

W historii Polski i innych państw problematyka przygotowań do ich obrony była zdominowana przez zagadnienia natury militarnej, lecz z czasem nabrała nowego znaczenia i obejmuje nie tylko kwestie bezpieczeństwa militarnego, lecz także zagadnienia gospodarcze, ekologiczne, społeczne i kulturowe. Już w wielu polskich publikacjach okresu międzywojennego podkreślano, że obrona państwa dotyczy zarówno użycia sił zbrojnych, jak i wsparcia przez sektor niemilitarny. Na rangę pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa wskazywał W. Sikorski, który podkreślał znaczenie czynników administracyjnych i gospodarczych, jakimi państwo dysponuje. W tym samym duchu o obronie państwa wypowiadał się także R. Starzyński, który znaczenie czynników pozawojskowych sprowadzał nie tylko do wspierania sił zbrojnych w środki walki i zasoby ludzkie. Podkreślał bowiem, że *niewalczące społeczeństwo ma być źródłem siły moralnej, ważnego czynnika tworzącego podwaliny obrony państwa*⁴.

W okresie międzywojennym (1918–1939) przywiązywano dużą wagę do przygotowań obronnych państwa w sferze pozamilitarnej. Znaczenie tych przygotowań gwałtownie wzrastało wraz z narastaniem zagrożenia wojennego. Dostrzegano przy tym bezpośrednią zależność między zdolnością bojową wojsk a wielopłaszczyznowym wspomaganiem ich działań przez sektor cywilny. Na rangę niemilitarnych przygotowań obronnych państwa wskazywał W. Sikorski, który twierdził, że *organizacja obrony narodowej wymaga nieodzownie całkowitej mobilizacji i zużycia wszystkich sił narodu zarówno na froncie wewnętrznym, jak i zewnętrznym*.

1 W. Sikorski, *Przyszła wojna*, Wyd. MON, wydanie II, Warszawa 1984, s. 108.

Należy podkreślić, że w okresie II RP przywiązywano dużą wagę do przygotowań obronnych państwa w sferze pozamilitarnej⁵. Organem koordynującym całokształt prac przygotowawczych było początkowo biuro II zastępcy szefa Sztabu Głównego, a następnie Sekretariat Komitetu Obrony Rzeczypospolitej (SeKOR)⁶.

4 Zob. R. Starzyński, *Zarys nauki o organizacji sił zbrojnych*, Warszawa 1930, s. 5.

5 W zasobach Centralnego Archiwum Wojskowego znajdują się interesujące przekazy źródłowe, które pozwalają prześledzić działalność odpowiednich resortów państwowych okresu międzywojennego w zakresie przygotowań obronnych.

6 Aktem prawnym dającym podstawę organizacyjną, zakres i kierunek działania na odcinu przygotowania obrony państwa było rozporządzenie Prezydenta RP z dnia 25 października 1926 r. *o utworzeniu Komitetu Obrony Państwa* (Dz.U. RP z dnia 30.10.1926 r. Nr 108, poz. 633) oraz dekret Prezydenta RP z dnia 9 maja 1936 r. *w sprawie ustanowienia Komitetu Obrony Rzeczypospolitej* (Dz.U. RP z dnia 12.05.1936 r.). Jego komórką wykonawczą był Sekretariat powołany przy Generalnym Inspektorze Sił Zbrojnych.

Ducha poglądów tamtych czasów, w aspekcie niemilitarnych przygotowań obronnych państwa, oddają T. Kutrzeba i S. Mossor, autorzy „Studium planu strategicznego Polski przeciw Niemcom”⁷. Dzieło to posługuje się aktualną metodologią. I należy przyznać, że od czasu, gdy Polska wkroczyła na drogę suwerennego bytu, po rozpadzie ZSRR i rozwiązaniu Układu Warszawskiego, Studium stanowiło cenne źródło inspiracji dla wielu specjalistów badających zagadnienia obrony państwa.

Okres zimnej wojny⁸ charakteryzował się względnie stałym traktowaniem obrony państwa jako obrony przed agresją zbrojną. Cały wysiłek państwa był skupiony na doskonaleniu sztuki wojennej, zaś rolę pozamilitarnych struktur obronnych sprowadzano do wspierania i zasilania sił zbrojnych oraz formacji mundurowych podległych ministrowi spraw wewnętrznych. Ponadto wszechobecna tajemnica państwowa, a także dominujący wpływ poglądów radzieckich stanowiły ograniczenia dla szerszego ujmowania zagadnień przygotowań obronnych państwa.

W okresie zimnej wojny (1947–1991) zasadniczy wysiłek państwa był skupiony na doskonaleniu sztuki wojennej, zaś rolę pozamilitarnych struktur obronnych sprowadzano do wspierania i zasilania sił zbrojnych oraz formacji mundurowych podległych ministrowi spraw wewnętrznych.

Po odejściu sowieckich kadr z LWP (1966 r.) w kręgach kierowniczych resortu obrony narodowej dostrzeżono potrzebę ponownego rozpatrzenia szeregu zagadnień związanych z obronnością kraju. Chodziło głównie o doprowadzenie do trwałej symbiozy układu militarnego (zdominowanego założeniami imperialnej doktryny Związku Radzieckiego) z systemem pozamilitarnym,

7 W okresie od 14 listopada 1937 r. do 10 stycznia 1938 r. ppłk dypl. Stefan Mossor, pod kierownictwem generała Tadeusza Kutrzeby, opracował *Studium planu strategicznego Polski przeciw Niemcom*.

8 Zimna wojna – umowna nazwa trwającego w latach 1947–1991 stanu napięcia oraz rywalizacji ideologicznej, politycznej i militarnej pomiędzy ZSRR i państwami satelitarnymi ZSRR, skupionymi od 1955 r. w Układzie Warszawskim, a także państwami pozaeuropejskimi sprzymierzonymi z ZSRR (określanymi jako blok komunistyczny lub wschodni), a państwami niekomunistycznymi skupionymi od 1949 r. w NATO i paralelnych blokach obronnych (SEATO, CENTO) – pod politycznym przywództwem Stanów Zjednoczonych (określanych jako blok zachodni). Zimnej wojnie towarzyszył wyścig zbrojeń obu bloków militarnych. Konflikt został rozpoczęty polityką ZSRR dążącą do rozszerzania zasięgu ekspansji terytorialnej i narzucenia siłą ustroju komunistycznego krajom Europy Środkowej.

który, z założenia, miał mieć charakter narodowy i gwarantować obywatelom względne bezpieczeństwo w czasie wojny, jak również ochronę dóbr narodowych i majątku państwa.

Pomimo niekorzystnych uwarunkowań politycznych, przystąpiono w Polsce w latach 1961–1969 do tworzenia zintegrowanego systemu obrony państwa⁹. Do tego potrzebny był organ o kompetencjach polityczno-militarnych. Tak zrodziła się myśl powołania Komitetu Obrony Kraju (KOK)¹⁰. Komitet miał uprawnienia do bieżącej koordynacji i nadzorowania realizacji zadań obronnych przez inne organy państwowe, a z chwilą wprowadzenia w kraju stanu bezpośredniego zagrożenia bezpieczeństwa państwa KOK miałby przejąć pełnię władzy. Priorytetowym zadaniem KOK była próba wypracowania koncepcji funkcjonowania centralnych i terenowych organów władzy w czasie wojny oraz synchronizowania stanów gotowości bojowej wojsk operacyjnych ze stanami gotowości obronnej państwa.

W drugiej połowie lat sześćdziesiątych ubiegłego wieku wiele uwagi poświęcono pracy nad ustawą o *powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, która weszła w życie z dniem 21 listopada 1967 r.¹¹. Ustawa systematyzowała problematykę obronną, a zgodnie z jej przepisami przygotowania obronne państwa miały mieć charakter powszechny. W umacnianie Systemu Obronnego Państwa zostały zaangażowane naczelne organy władzy, centralne i terenowe organy władzy polityczno-administracyjnej oraz organizacje społeczne i spółdzielcze, a do jego budowy wprężnięto cały potencjał społeczno-gospodarczy.

9 Punkt wyjścia do podjętych wówczas prac studyjnych nad doktryną obronną państwa stanowił *Plan Operacyjny Obrony Terytorialnej Kraju*. Założenia ówczesnego planu świadczą dobitnie o granicach suwerenności Polski. Decyzją Biura Politycznego i Sekretariatu KC rozpoczęto, we współdziałaniu z KOK, proces przydzielania zadań obronnych wybranym organom w państwie: Komisja Planowania przy Radzie Ministrów miała czuwać nad planami mobilizacyjnymi gospodarki narodowej; Urząd Rady Ministrów z MON i MSW odpowiadały za plany mobilizacyjne organów władzy państwowej; MON z MSW zobligowano do rozplanowania obrony kraju; dodatkowo MON uczyniono odpowiedzialnym za wypracowanie koncepcji użycia wojsk operacyjnych w ramach sił Układu Warszawskiego i wojsk skierowanych do obrony wewnątrz kraju; KC PZPR polecono opracować koncepcje politycznego i psychologicznego oddziaływania na społeczeństwo w razie konfliktu zbrojnego.

10 Powołany został uchwałą nr 66 Rady Ministrów z dnia 18 lutego 1959 r.

11 Zob. Dz.U. z 1967 r. Nr 44, poz. 220.

W okresie funkcjonowania do 1989 roku gospodarki nakazowo-rozdzielczej nastąpił szybki rozwój pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa. Należy podkreślić, że funkcjonujący w tym okresie system scentralizowanego kierowania państwem, wspierany przez komitety obrony różnych szczebli, sprzyjał planowaniu i realizacji pozamilitarnych przygotowań obronnych. System ten opierał się na ogólnie obowiązujących rozwiązaniach prawnych oraz przepisach wydawanych przez Komitet Obrony Kraju.

Zakres przedmiotowy i podmiotowy przygotowań obronnych państwa był w tym okresie bardzo rozbudowany, a mimo to łatwy do koordynacji ze względu na fakt, że były one planowane niemalże według zasad wojennych¹². W takiej sytuacji wielu autorów podejmowało się trudu uogólnienia zagadnień przygotowań obronnych państwa, traktowanych jako synonim obronności. Należą do nich m.in.: K. Nożko („Sztuka tworzenia przewagi w systemie obronnym RP”), A. Madejski („Siły Zbrojne Polski wobec nowych wyzwań”), B. Chocha („Obrona terytorium kraju”), J. Kaczmarek (oprac. zesp. „Doktryna wojenna”) i W. Stankiewicz („Planowanie obronne”).

Po rozpadzie Układu Warszawskiego w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku Polska uzyskała samodzielność strategiczną¹³, a w ślad za tym wzrosło zainteresowanie problematyką obronności państwa. Władze suwerennej Rzeczypospolitej Polskiej sformułowały w 1992 r. strategiczny cel obrony państwa: zachowanie suwerenności, niepodległości i integralności terytorialnej państwa. W związku z tym jednym z najważniejszych i najpilniejszych wyzwań dla Polski po 1989 roku stało się sformułowanie narodowej strategii i ukształtowanie stosownej do niej samodzielnej polityki bezpieczeństwa, w tym obronności.

12 Realizacja pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa odbywała się na podstawie aktów prawnych wydawanych przez Komitet Obrony Kraju.

13 W minionym dwudziestolecu można wyróżnić dwie fazy działania państwa na tym polu: lata dziewięćdziesiąte ubiegłego wieku – jako okres wybijania się na samodzielność strategiczną i budowania tej samodzielności po czterdziestu latach strategicznego ubezwłasnowolnienia w ramach Układu Warszawskiego – oraz pierwszą dekadę XXI wieku – jako czas uzyskiwania pełnej podmiotowości strategicznej w sojuszniczych systemach bezpieczeństwa, zwłaszcza przez ugruntowywanie swojej pozycji w NATO i UE.

Wdrażanie po 1989 r. zasadniczych przemian polityczno-ustrojowo-gospodarczych w Polsce, w tym gospodarki rynkowej i prywatyzacji przedsiębiorstw, ograniczyło zakres i skuteczność realizacji pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa. Przyczyną takiego stanu rzeczy był, z jednej strony, brak nowych aktów prawnych i normatywnych regulujących sferę obronności, a z drugiej – malejące stosowanie uchwał Komitetu Obrony Kraju¹.

- 1 W styczniu 2003 r. Komitet Obrony Kraju oraz wojewódzkie komitety obrony zostały ostatecznie zniesione wraz z wejściem w życie ustawy z dnia 21 czerwca 2002 r. *o stanie wyjątkowym* (Dz.U. z 2002 r. Nr 113, poz. 985).

Problematyka obronności państwa, w tym przygotowań obronnych, była w tym okresie bardzo złożona. Nową jakość w dziedzinie przygotowań obronnych państwa wprowadziła w 2002 r. kolejna nowelizacja ustawy *o powszechnym obowiązku obrony RP*¹⁴. Wprowadzone w ustawie zmiany dotyczyły przede wszystkim problematyki kompetencji Prezydenta RP i Rady Ministrów w dziedzinie obronności, jak również ustawowych upoważnień dla Rady Ministrów w tej dziedzinie. Wprowadzenie nowych zasad przygotowań obronnych zostało uregulowane w 2004 roku wprowadzeniem do realizacji stosownych rozporządzeń Rady Ministrów, które zastąpiły pakiet niejawnych aktów prawnych Komitetu Obrony Kraju. Pomimo znanych problemów, za szczególnie cenne należy uznać systemowe rozwiązanie związane z planowaniem obronnym.

Wyrazem „nowego”, po wstąpieniu do NATO, systemowego podejścia konstytucyjnych organów władzy w Polsce do problematyki bezpieczeństwa narodowego, w tym przygotowań obronnych państwa, była „Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej” oraz sektorowa w stosunku do niej „Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej”¹⁵. W odpowiedzi na wyzwania współczesnego środowiska bezpieczeństwa, uwzględniające wymogi nowoczesnego systemu zarządzania rozwojem kraju, zostały opracowane i opublikowane najważniejsze dokumenty strategiczne dotyczące bezpieczeństwa narodowego RP, w tym obronności.

14 Zob. Ustawa z dnia 29 sierpnia 2002 r. *o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz.U. z 2002 r. Nr 156, poz. 1301), art. 35.

15 *Strategia obronności RP* z dnia 23 grudnia 2009 r. jest dokumentem konkretyzującym oraz rozwijającym zapisy dotyczące obronności zawarte w *Strategii bezpieczeństwa narodowego RP* – przyjętej przez Radę Ministrów, a następnie zatwierdzonej przez Prezydenta RP w dniu 13 listopada 2007 r.

W obowiązującej „Strategii bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej” z 2014 r. oraz „Strategii rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022” w sposób ogólny odniesiono się do problematyki przygotowań obronnych państwa, które są *niezbędne dla zapewnienia przetrwania i sprawnego funkcjonowania państwa, w tym skutecznego wsparcia Sił Zbrojnych RP i Sojuszniczych Sił Wzmocnienia w razie zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny*¹.

1 Strategia rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego RP 2022, s. 64.

Przygotowania obronne w Polsce są oparte na obowiązującym systemie aktów prawnych i normatywnych. System ten wpisuje się w konstytucyjny porządek prawny Rzeczypospolitej Polskiej¹⁶. Na podstawie przeprowadzonych analiz stanu prawnego w obszarze pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa należy stwierdzić, że obowiązujące w tym zakresie akty prawne stanowią właściwą podstawę tych przygotowań. Dostrzega się jednak częściową dezaktualizację niektórych rozwiązań prawnych, utratę czytelności wielokrotnie nowelizowanych aktów prawnych oraz rozproszenie zagadnień dotyczących problematyki obronnej w wielu aktach prawnych.

Biorąc powyższe pod uwagę, należy podkreślić, że przygotowania obronne państwa, w tym realizowane przez pozamilitarne podmioty systemu obronnego państwa, są działaniem ciągłym oraz złożonym. Związane z tym nakłady finansowe i materiałowe pokrywane są z budżetu państwa, organów administracji publicznej, środków własnych podmiotów gospodarczych oraz wszystkich obywateli – podatników. Środki na przygotowania obronne wydatkowane są przez państwo w czasie pokoju, a efekty są widoczne dopiero w okresie zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny. Wykorzystywane są przy tym określone siły i środki jednostek organizacyjnych gospodarki narodowej i sił zbrojnych w czasie prowadzonych ćwiczeń z praktycznym rozwijaniem ich stanów do etatów czasu wojny. Dlatego istotne jest, aby sam proces przygotowań obronnych oraz działania podejmowane przez państwo zostały należycie zaplanowane oraz przekazane właściwym podmiotom uczestniczącym w jego realizacji.

16 Zgodnie z art. 84 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, źródłami powszechnie obowiązującego prawa w Polsce są: *Konstytucja*, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia, a także akty prawa miejscowego – na obszarze działania organów, które je ustanowiły.

Pytania/zagadnienia kontrolne:

1. Jaka jest istota przygotowań obronnych państwa, jako jednej z podstawowych funkcji państwa, w ujęciu historycznym?
2. Jaka była ranga niemilitarnych przygotowań obronnych w Polsce w okresie międzywojennym (1918–1939)?
3. Czym charakteryzowały się pozamilitarne przygotowania obronne w Polsce, w okresie zimnej wojny, podczas funkcjonowania gospodarki nakazowo-rozdzielczej do 1989 r.?
4. Czy i w jaki sposób w obowiązujących dokumentach strategicznych została przedstawiona problematyka przygotowań obronnych państwa?

2. Pozamilitarne przygotowania obronne państwa w systemie bezpieczeństwa narodowego RP – ich miejsce i rola

Cele studiowania rozdziału

Po przestudiowaniu tego rozdziału student powinien

znać:

- współczesne pojęcia: bezpieczeństwa; bezpieczeństwa państwa, bezpieczeństwa narodowego; systemu bezpieczeństwa narodowego;
- organizację i przeznaczenie systemu bezpieczeństwa narodowego RP;
- definicję oraz strukturę i zadania systemu obronnego państwa;
- miejsce i rolę pozamilitarnych przygotowań obronnych w systemie obronnym państwa;

umieć:

- zdefiniować pojęcia: bezpieczeństwa; bezpieczeństwa państwa, bezpieczeństwa narodowego oraz systemu bezpieczeństwa narodowego;
- omówić organizację i przeznaczenie systemu bezpieczeństwa narodowego w Polsce;
- zdefiniować oraz przedstawić strukturę i zadania systemu obronnego państwa;
- przedstawić miejsce i rolę pozamilitarnych przygotowań obronnych w systemie obronnym państwa.

2.1. Współczesne pojęcie i zakres bezpieczeństwa narodowego

W celu właściwego zrozumienia miejsca i roli przygotowań obronnych państwa w systemie bezpieczeństwa narodowego konieczne jest usystematyzowanie i poznanie podstawowych pojęć z zakresu bezpieczeństwa narodowego. W gąszczu obowiązujących pojęć: „bezpieczeństwo”; „bezpieczeństwo narodowe”; „bezpieczeństwo państwa”; „system bezpieczeństwa narodowego”; „obrona narodowa” trudno jest zrozumieć przeciętnemu obywatelowi, co jest

istotne dla zagwarantowania interesów narodowych oraz celów strategicznych Rzeczypospolitej Polskiej w dziedzinie bezpieczeństwa¹.

Zasadnicze pytanie, na które należy odpowiedzieć, definiując pojęcie **bezpieczeństwa narodowego**, brzmi: czym **jest bezpieczeństwo**²? Słownik języka polskiego definiuje bezpieczeństwo jako *stan niezagrożenia, spokoju, pewności*³, który jest przeciwieństwem niebezpieczeństwa formułowanego jako *stan, sytuacja, położenie zagrażające komuś*⁴.

W „Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego”⁵ zdefiniowano termin **bezpieczeństwo**:

Bezpieczeństwo (ang. security) – Jedna z podstawowych potrzeb człowieka. Jest to sytuacja odznaczająca się brakiem ryzyka utraty czegoś, co człowiek szczególnie ceni, na przykład: zdrowia, pracy, szacunku, uczuć, dóbr materialnych. Wyróżnia się m. in.: bezpieczeństwo globalne, regionalne, narodowe, bezpieczeństwo militarne, ekonomiczne, polityczne, publiczne, wewnętrzne, społeczne, bezpieczeństwo fizyczne, psychiczne, socjalne, bezpieczeństwo strukturalne i personalne¹.

1 Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON, Warszawa 2008, s. 14.

W obowiązującym w naszym państwie porządku prawnym oraz dostępnej literaturze przedmiotu brak jest jednej uniwersalnej definicji bezpieczeństwa narodowego. Według „Słownika terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego”⁶ pojęcie „**bezpieczeństwo państwa**” zostało określone jako:

1 Zostały one określone w *Konstytucji RP* (art. 5) oraz w *Strategii bezpieczeństwa narodowego RP* z 2014 r. (rozdział 1.1).

2 Pojęcie wywodzi się od łacińskiego *sine cura* (*securitas*) i przetrwało w kilku europejskich językach, ang. *security*, f. *securité*. Definicje stosowane w naukach wojskowych oraz w naukach o stosunkach międzynarodowych zawierają takie elementy, jak: stan pewności, spokoju, zabezpieczenia, czyli braku zagrożenia i ochrony przed niebezpieczeństwami, zaspokojenie takich potrzeb, jak: istnienie, przetrwanie, całość, tożsamość, niezależność, spokój, posiadanie, pewność rozwoju, wartość współtworzącą inne niezbędne człowiekowi wartości, określony cel, którego utrata czyni iluzorycznym rozwój i dobrobyt, podstawową potrzebę państw i systemów międzynarodowych. Brak bezpieczeństwa oznacza niepokój i poczucie zagrożenia.

3 *Uniwersalny słownik języka polskiego* [online] [dostęp 3 stycznia 2012 r.] Dostępny w Internecie: <http://sjp.pwn.pl/haslo.php?id=4125>.

4 Ibidem: <http://sjp.pwn.pl/slownik/2488340/niebezpieczenstwo>.

5 Wyd. AON, Warszawa 2008.

6 Słownik opracował zespół pracowników Akademii Obrony Narodowej, przy współpracy Sztabu Generalnego WP, Żandarmerii Wojskowej, Centrum Szkolenia Obrony Przed Bronią Masowego Rażenia, Akademii Marynarki Wojennej, pod kierownictwem płk. dr. hab. inż. Bogdana Zdrodowskiego, AON 2008 r.

Bezpieczeństwo państwa (ang. *security*) – rzeczywisty stan stabilności wewnętrznej i suwerenności państwa, który odzwierciedla brak jakichkolwiek zagrożeń (w sensie zaspokajania podstawowych potrzeb egzystencjalnych i behawioralnych społeczeństwa oraz traktowania państwa jako suwerennego podmiotu w stosunkach międzynarodowych)¹.

1 Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON, Warszawa 2008, s. 19.

Natomiast pojęcie „**bezpieczeństwo narodowe**” zostało zdefiniowane jako:

Bezpieczeństwo narodowe (ang. *national security*) – jedna z podstawowych dziedzin funkcjonowania (aktywności) państwa, mająca zapewnić możliwości przetrwania, ale przede wszystkim rozwój i swobodę realizacji interesów narodowych w konkretnym środowisku (warunkach) bezpieczeństwa, poprzez podejmowanie wyzwań, wykorzystywanie szans, redukcję ryzyka oraz przeciwdziałanie wszelkiego rodzaju zagrożeniom dla jego interesów¹.

1 Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON, Warszawa 2008, s. 17.

Zdefiniowane powyżej pojęcia stosowane są w polskim porządku prawnym oraz dokumentach strategicznych.

2.2. System bezpieczeństwa narodowego w Polsce – organizacja i przeznaczenie

Według „Słownika terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego” pojęcie „**system bezpieczeństwa narodowego**” zostało zdefiniowane jako:

System bezpieczeństwa narodowego (państwa) (ang. *national security system of the state*) – skoordynowany wewnętrznie zbiór elementów organizacyjnych, ludzkich i materiałowych, ukierunkowany na przeciwdziałanie wszelkim zagrożeniom państwa, a w szczególności politycznym, militarnym, gospodarczym, ekologicznym, kulturowym, informacyjnym i społecznym¹.

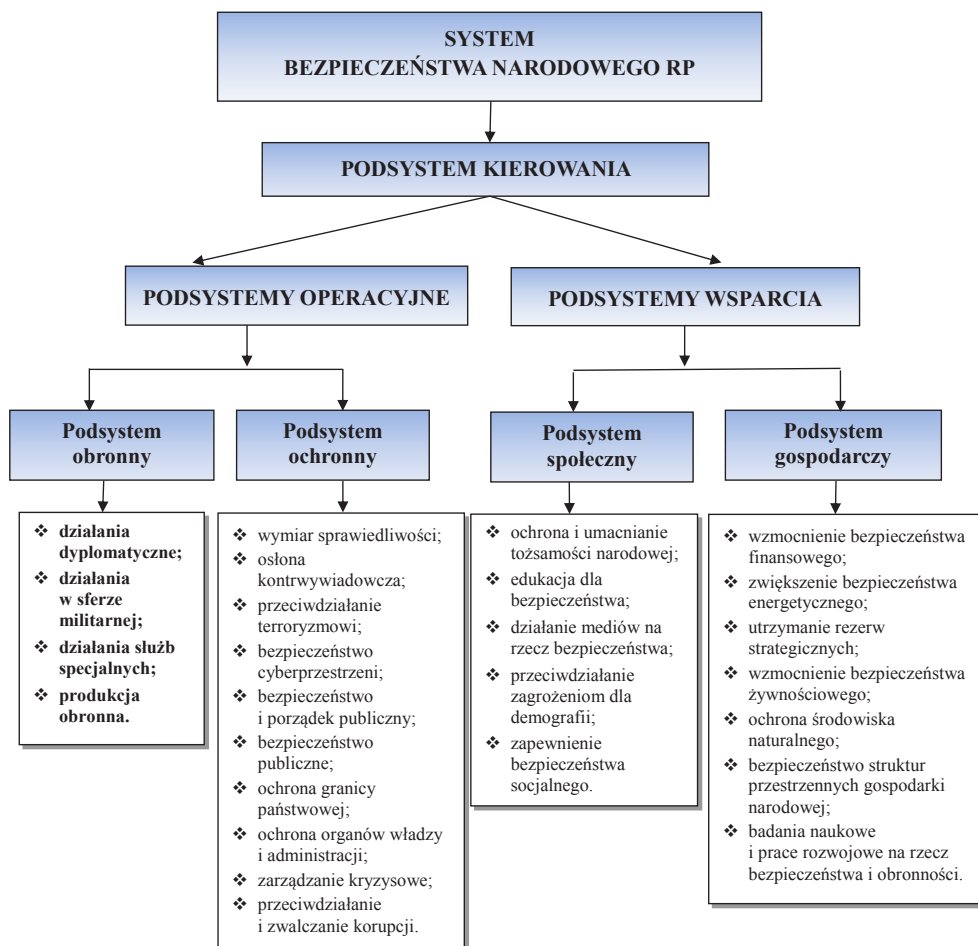
1 Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON, Warszawa 2008, s. 137.

W Polsce prowadzone są określone działania mające na celu stworzenie sprawnego systemu bezpieczeństwa narodowego. Zgodnie ze „Strategią bezpieczeństwa narodowego RP” z 2014 r. pojęcie to określono jako:

System bezpieczeństwa narodowego RP obejmuje środki, siły i zasoby przeznaczone przez państwo do realizacji celów w obszarze bezpieczeństwa narodowego, odpowiednio utrzymywane, zorganizowane i przygotowywane. **Struktura systemu bezpieczeństwa narodowego RP** składa się z podsystemu kierowania oraz podsystemów wykonawczych, które dzielą się na podsystemy: operacyjne (obronny i ochronny) oraz wsparcia (społeczny i gospodarczy)¹.

1 Strategia bezpieczeństwa narodowego RP z dnia 5 listopada 2014 r., pkt 15.

Strukturę systemu bezpieczeństwa narodowego RP przedstawiono na rysunku 1.

Źródło: opracowanie na podstawie: *Strategii bezpieczeństwa narodowego RP*, wyd. cyt., pkt 16.

Rysunek 1. Struktura systemu bezpieczeństwa narodowego RP

Przedstawiona na rysunku 1 struktura systemu bezpieczeństwa narodowego RP składa się z podsystemu kierowania oraz podsystemów wykonawczych, które dzielą się na podsystemy: operacyjne (obronny i ochronne) oraz wsparcia (społeczne i gospodarcze). Zgodnie z zapisami „Strategii bezpieczeństwa narodowego RP z 2014 r.” zasadniczej zmianie uległa nazwa i funkcja, obowiązującego dotychczas w porządku prawnym, systemu obronnego państwa jako jednego z dwóch podsystemów wykonawczych systemu bezpieczeństwa narodowego RP. Natomiast w „Strategii rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego RP 2022” określono, że system obronny państwa pozostaje zasadniczą formą organizacji i funkcjonowania systemu bezpieczeństwa narodowego. System ten utrzymywany jest w celu zapewnienia ochrony żywotnych interesów narodowych, a w szczególności suwerenności i niepodległości narodu polskiego, jego prawa do integralności terytorialnej i nienaruszalności granic. Jego głównym przeznaczeniem pozostaje zapewnienie bezpieczeństwa wojskowego (militarnego) i zachowanie potencjału państwa, gwarantującego zdolność do efektywnego reagowania na zewnętrzne kryzysy polityczno-militarne, a w razie wojny – zdolność do szybkiego odparcia agresji.

Biorąc powyższe pod uwagę, należy zauważyć, że pojęcie „**System Obronny Państwa**” występuje w obowiązujących w Polsce aktach prawnych, m.in. w ustawie z dnia 21 listopada 1967 r. *o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej*⁷ oraz w rozporządzeniach wykonawczych do tej ustawy, w tym rozporządzeniu Rady Ministrów *w sprawie warunków i trybu planowania i finansowania zadań wykonywanych w ramach przygotowań obronnych państwa przez organy administracji rządowej i organy samorządu terytorialnego*⁸, rozporządzeniu Rady Ministrów *w sprawie gotowości obronnej państwa*⁹, rozporządzeniu Rady Ministrów *w sprawie szkolenia obronnego*¹⁰ oraz rozporządzeniu Rady Ministrów *w sprawie kontroli wykonywania zadań obronnych*¹¹. W związku z tym w dalszych rozważaniach przedstawiono organizację i funkcjonowanie Systemu Obronnego Państwa (SOP) oraz określono miejsce i rolę przygotowań obronnych w tym systemie.

7 Dz.U. z 2015 r., poz. 827 z późn. zm.

8 Dz.U. z 2004 r. Nr 152, poz. 1599 z późn. zm.

9 Dz.U. z 2004 r. Nr 219, poz. 2218.

10 Dz.U. z 2004 r. Nr 16, poz. 150.

11 Dz.U. z 2004 r. Nr 16, poz. 151.

2.3. System obronny państwa – struktura i funkcjonowanie

System obronny państwa stanowi zasadniczą część systemu bezpieczeństwa narodowego, ukierunkowaną na przeciwdziałanie zagrożeniom polityczno-militarnym. W literaturze przedmiotu występują definicje odnoszące system obronny państwa bezpośrednio do obszaru bezpieczeństwa narodowego, określając go jako:

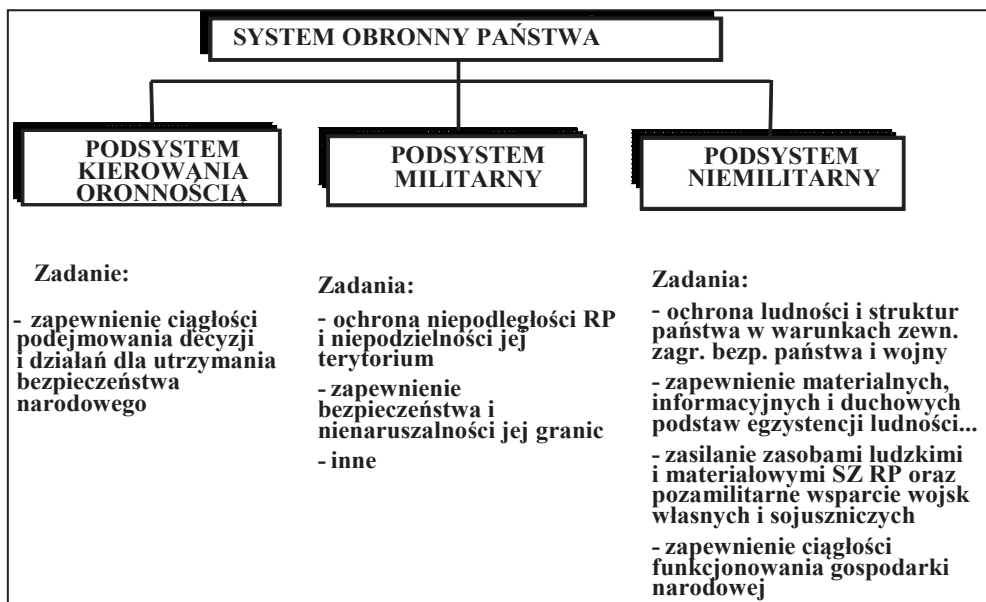
***System obronny państwa** (ang. *defensive system of the state*) – skoordynowany wewnętrznie zbiór elementów ludzkich, materiałowych i organizacyjnych zapewniających możliwości przeciwstawienia się zagrożeniom wojennym, zgodnie z celami i zamiarem obrony. Tworzą go podsystemy: militarny, niemilitarny oraz kierowania. Jego strukturę przedmiotową tworzą zadania realizowane przez poszczególne elementy i ogniwa we wszystkich sferach działalności w ramach przygotowań obronnych w czasie pokoju, a także w czasie zagrożenia i wojny¹.*

1 Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON, Warszawa 2008, s. 139.

W skład systemu wchodzi wszystkie siły i środki przeznaczone do realizacji zadań obronnych, odpowiednio do tych zadań zorganizowane, utrzymywane i przygotowywane. Jego organizacja i funkcjonowanie oparta jest na przepisach prawa powszechnie obowiązującego, a także na postanowieniach wynikających z umów i traktatów międzynarodowych, których Polska jest stroną¹².

Strukturę podmiotową systemu obronnego państwa stanowią wszystkie organy władzy oraz podmioty przeznaczone do realizacji zadań obronnych, odpowiednio do tych zadań zorganizowane, utrzymywane i przygotowywane w jego poszczególnych podsystemach. Natomiast **strukturę przedmiotową systemu obronnego państwa** wyznaczają zadania obronne realizowane przez poszczególne podmioty tego systemu we wszystkich sferach działalności państwa w ramach przygotowań obronnych w czasie pokoju, a także w czasie zagrożenia i wojny. Strukturę systemu obronnego państwa oraz zadania realizowane w jego podsystemach przedstawiono na rysunku 2.

12 *Strategia obronności RP*, wyd. cyt., pkt. 57.

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Strategii obronności RP*, wyd. cyt. rozdz. III.

Rysunek 2. Struktura systemu obronnego państwa oraz zadania realizowane w jego podsystemach

System obronny państwa korzysta ze wszystkich dostępnych sił i środków przeznaczonych do realizacji zadań obronnych przedstawionych na rysunku 3. Należy podkreślić, że podsystem militarny, czyli Siły Zbrojne RP, stanowi najwyraźniejszą i najbardziej rozpoznawalną część SOP. Jednak w żadnym państwie armia nie jest w stanie funkcjonować bez odpowiedniego wsparcia administracji publicznej, gospodarki czy poszczególnych obywateli tworzących pozamilitarne struktury obronne.

2.4. Miejsce i rola pozamilitarnych przygotowań obronnych w systemie obronnym państwa

W obowiązujących unormowaniach prawnych nie zostało zdefiniowane pojęcie przygotowań obronnych państwa¹³. W sposób ogólny i najprostszy przygotowania obronne państwa można określić jako *proces realizowany przez*

¹³ Również w *Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, AON 2008 r. brak jest ogólnie przyjętej definicji.

wszystkie podmioty systemu obronnego państwa, obejmujący całokształt przedsięwzięć planistycznych, organizacyjnych i rzeczowo-finansowych, mających na celu przygotowanie sił i środków oraz sposobów (procedur) działania tych podmiotów do zapewnienia przetrwania państwa i jego obywateli w razie wystąpienia zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa i w czasie wojny¹⁴.

Pozamilitarne przygotowania obronne państwa, w zakresie podmiotowym, realizowane są w podsystemach (kierowania i niemilitarnym) systemu obronnego państwa przez zobowiązane do tego wszystkie organy władzy i administracji rządowej oraz inne organy i instytucje państwowe, organy samorządu terytorialnego, przedsiębiorców i innych jednostek organizacyjnych, organizacji społecznych, a także każdego obywatela w zakresie określonym w ustawach¹⁵. Zasadnicze zadania realizowane w tych podsystemach przedstawiono na rysunku 2 (rozdział 2.3).

***Pozamilitarne przygotowania obronne państwa** – proces realizowany przez wszystkie niemilitarne podmioty systemu obronnego państwa (SOP), obejmujący całokształt przedsięwzięć planistycznych, organizacyjnych i rzeczowo-finansowych mających na celu zapewnienie funkcjonowania tego systemu w razie zewnętrznego zagrożenia i w czasie wojny¹.*

1 M. Kuliczkowski, *Pozamilitarne przygotowania obronne w Polsce. Próba systematyzacji proceduralnych oraz funkcjonalnych aspektów przygotowań*, Wyd. AON – Sygn. 6415/16, Warszawa 2016, s. 40.

Istotą pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa jest realizacja przedsięwzięć obronnych polegających na wypracowaniu oraz nakładaniu w czasie pokoju zadań obronnych, realizowanych przez wszystkie niemilitarne podmioty systemu obronnego państwa¹⁶. Należy podkreślić, że pozamilitarne struktury obronne tworzą: administracja rządowa, samorząd terytorialny oraz inne podmioty i instytucje państwowe, a także przedsiębiorcy, na których nałożono obowiązek realizacji zadań na rzecz obronności państwa.

14 Przedstawiona definicja stanowi doprecyzowanie tego terminu, które zostało przedstawione podczas seminarium naukowego zorganizowanego w dniu 8 czerwca 2010 r. w AON. Zob. M. Kuliczkowski *Przygotowania obronne w Polsce. Uwarunkowania formalnoprawne, dylematy pojęciowe i próba systematyzacji*. Wydawnictwo AON – Sygn. 6181/13, Warszawa 2013, s. 60.

15 *Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku Obrony RP...*, art. 2.

16 Przedmiotowy i podmiotowy zakres przygotowań obronnych państwa realizowanych przez poszczególne elementy podsystemów SOP oraz zasadnicze obszary tych przygotowań zostały określone w *Strategii Obronności RP*, rozdz. 1.

Pozamilitarne przygotowania obronne państwa są przedsięwzięciem niezwykle złożonym, obejmującym – w wyznaczonym zakresie – prawie wszystkie obszary i podmioty w państwie. Specyfika przygotowań realizowanych przez niemilitarne elementy Systemu Obronnego Państwa wynika stąd, że w większości mają one ideacyjny charakter. Oznacza to, że zakres przedmiotowy tych przygotowań, realizowanych w czasie pokoju, nabiera w pełni znaczenia dopiero w sytuacji realnego zagrożenia bezpieczeństwa państwa, podczas mobilizacji i w czasie wojny. Dlatego jest to wystarczający powód dla części „decydentów” i społeczeństwa w naszym kraju, aby nie doceniać potrzeby pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa na „czas wojny”, który dla wielu wydaje się tak „odległy” i mało realny. Zapomina się przy tym o ponadczasowej myśli Vegecjusza *Si vis pacem, para bellum*.

Pytania kontrolne:

1. Zdefiniuj pojęcia: bezpieczeństwo; bezpieczeństwo narodowe, system bezpieczeństwa narodowego RP; system obronny państwa oraz przygotowania obronne państwa.
2. Jaka jest struktura i przeznaczenie systemu bezpieczeństwa narodowego RP?
3. Podaj definicję systemu obronnego państwa oraz omów zadania realizowane w jego podsystemach.

4. Dziedziny i zakres oraz zasady realizacji pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa

Cele studiowania rozdziału

Po przestudiowaniu tego rozdziału student powinien

znać:

- dziedziny pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa;
- zakres pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa;
- zasady realizacji pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa;

umieć:

- wymienić i scharakteryzować dziedziny pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa;
- określić zakres pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa;
- wymienić i scharakteryzować zasady realizacji pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa.

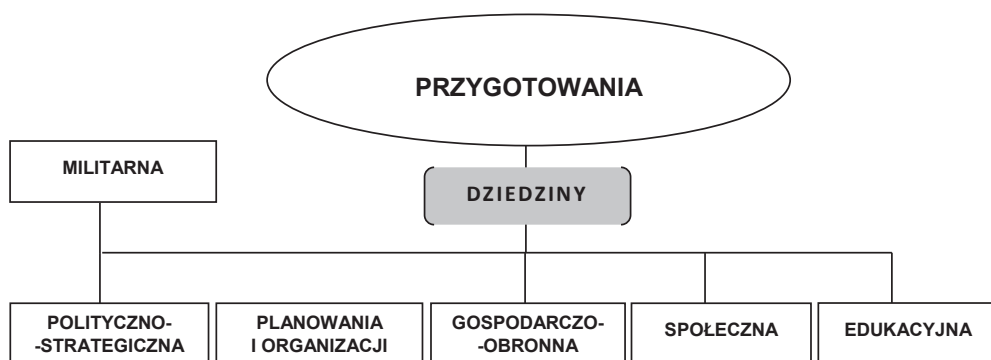
Biorąc pod uwagę, z jednej strony, właściwości współczesnych uwarunkowań pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa, których zakres został przedstawiony w rozdziale 4.2, a z drugiej – koncentrując punkt widzenia na podmiocie, jakim jest państwo, a także uwzględniając zasięg potrzeb, celów i interesów bezpieczeństwa narodowego, w niniejszym rozdziale zostały zdefiniowane dziedziny i zakres oraz zasady pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa.

4.1. Dziedziny pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa¹

Dziedziny przygotowań obronnych państwa, które wpisują się ramy określonych rodzajów bezpieczeństwa narodowego², zostały przedstawione na rysunku 3.

¹ Były one przedmiotem rozważań podczas seminarium naukowego zorganizowanego w dniu 8 czerwca 2010 r. w AON. Zob. M. Kulickowski, *Dziedziny i zakres przygotowań obronnych państwa* [w:] *Przygotowania obronne państwa...*, s. 53.

² Próbę usystematyzowania podstawowych kategorii z zakresu bezpieczeństwa narodowego oraz zdefiniowania wybranych pojęć w tym zakresie, a także zachodzących między nimi relacji dokonał W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe. Podstawowe kategorie, dylematy*

Źródło: Opracowanie własne na podstawie, M. Kuliczkowski, *Pozamilitarne przygotowania obronne w Polsce...*, s. 62.

Rysunek 3. Dziedziny przygotowań obronnych państwa

Wymienione na rysunku dziedziny przygotowań obronnych państwa obejmują zadania które są realizowane przez wszystkie podmioty wykonawcze systemu obronnego zarówno w obszarze militarnym, jak i pozamilitarnym. Dziedzina militarna tych przygotowań obejmuje działania państwa w obszarze militarnych przygotowań obronnych, których zasadniczym celem jest gotowość do obrony terytorium i niepodległości Polski oraz sojuszników, eliminacja zagrożeń o charakterze zbrojnym, a także przeciwdziałanie ewentualnym niekorzystnym zmianom równowagi wojskowej w regionie – dotyczy Sił Zbrojnych RP³. Z uwagi na zakres przedmiotowy niniejszego podręcznika nie będzie ona przedmiotem dalszych rozważań.

Na podstawie wiedzy ekspertów (przedstawiciele nauki i praktycy) oraz formalnoprawnych uwarunkowań pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa zostały określone następujące **dziedziny**⁴ oraz **zasady**⁵ tych przygotowań:

pojęciowe i próba systematyzacji, Towarzystwo Wiedzy Obronnej, „Zeszyt Problemowy” nr 1 (61) 2010, rozdział 4.

³ Zasadniczym celem tych przygotowań jest gotowość do obrony terytorium i niepodległości Polski oraz sojuszników, eliminacja zagrożeń o charakterze zbrojnym, a także przeciwdziałanie ewentualnym niekorzystnym zmianom równowagi wojskowej w regionie.

⁴ Według *Słownika języka polskiego* – **dziedzina** to zakres działania w obrębie nauki, gospodarki, techniki, kultury itp. (<https://sjp.pwn.pl/sjp/dziedzina;2455651.html>).

⁵ Według *Słownika języka polskiego* – **zasada** to norma postępowania; ustalony na mocy jakiegoś przepisu lub zwyczaju sposób postępowania w danych okolicznościach itp. (<https://sjp.pwn.pl/sjp/zasada;2543944.html>).

1. Dziedzina polityczno-strategiczna – obejmuje działania państwa w obszarze polityki obronnej, których zasadniczym celem jest zapewnienie suwerenności państwa oraz warunków niezakłóconego funkcjonowania w sytuacji wystąpienia wszelkiego rodzaju kryzysów polityczno-militarnych. Działania te powinny uwzględniać przede wszystkim proces przygotowania sił i środków oraz sposobów działania podmiotów systemu obronnego państwa do zapewnienia przetrwania państwa i jego obywateli w razie wystąpienia zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa i w czasie wojny.

2. Dziedzina planowania i organizacji – obejmuje działania państwa w obszarze pozamilitarnych przygotowań obronnych, której istotą jest ustalenie zadań obronnych i sposobów ich wykonywania w formie planów operacyjnych i programów obronnych oraz właściwa organizacja sił i optymalne użycie środków, a także skoordynowana realizacja działań umożliwiająca wykonanie przedmiotowych zadań obronnych w razie zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny.

3. Dziedzina gospodarczo-obronna – obejmuje działania państwa w obszarze pozamilitarnych przygotowań obronnych, których zasadniczym celem jest zapewnienie warunków gospodarczych, niezbędnych do sprawnego działania państwa w celu skutecznego przeciwstawiania się wszelkiego rodzaju kryzysom polityczno-militarnym.

4. Dziedzina społeczna – obejmuje działania państwa w obszarze pozamilitarnych przygotowań obronnych, których zasadniczym celem jest zapewnienie warunków do życia obywateli w sytuacji zagrożeń oraz stworzenie podstaw egzystencjalnych do przetrwania społeczeństwa, w tym zabezpieczenie mienia i dobytku osób poszkodowanych i wymagających szczególnej troski w sytuacji wystąpienia wszelkiego rodzaju kryzysów polityczno-militarnych.

5. Dziedzina edukacyjna – obejmuje działania państwa w obszarze pozamilitarnych przygotowań obronnych, których zasadniczym celem jest kształtowanie świadomości obronnej społeczeństwa przez przygotowanie osób do realizacji zadań obronnych i ochrony ludności oraz kształtowanie umiejętności współdziałania organów i jednostek organizacyjnych w realizacji zadań związanych z przygotowaniem elementów systemu obronnego państwa do działania podczas wystąpienia wszelkiego rodzaju kryzysów polityczno-militarnych.

W obszarze pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa można wyróżnić następujące dziedziny tych przygotowań:

1. Dziedzina polityczno-strategiczna.
2. Dziedzina planowania i organizacji.
3. Dziedzina gospodarczo-obronna.
4. Dziedzina społeczna.
5. Dziedzina edukacyjna.

4.2. Zakres pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa

Przedsięwzięcia w zakresie pozamilitarnych przygotowań obronnych są realizowane już w czasie pokoju przez wszystkie niemilitarne elementy systemu obronnego państwa dla zapewnienia sprawnego funkcjonowania państwa w sytuacji zagrożeń polityczno-militarnych. Dlatego istotne jest, aby sam proces przygotowań obronnych oraz działania podejmowane przez państwo zostały należycie zaplanowane oraz przekazane właściwym podmiotom uczestniczącym w jego realizacji.

Przygotowania obronne państwa realizowane są w dwóch współzależnych obszarach (sferach): koncepcyjnym i realizacyjnym. Sfera koncepcyjna przejawia się w wypracowywaniu zasad, założeń i celów polityki obronnej (polityki bezpieczeństwa), z jednej strony, a z drugiej – w konkretyzowaniu polityki obronnej pod postacią programów obronnych. Sfera realizacyjna przejawia się przede wszystkim w przekładaniu programów obronnych na wykonawcze plany obronne⁶.

Obecnie zakres pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa znacznie rozszerzył się na ważne obszary niewojskowe, a zwłaszcza polityczne, ekonomiczne, ekologiczne, kulturowe itp. Przygotowania obronne państwa realizowane są przez organy władzy i administracji rządowej, instytucje państwowe, organy samorządu terytorialnego, przedsiębiorców i inne jednostki organizacyjne, organizacje społeczne, a także każdego obywatela, na którego nałożono obowiązek realizacji zadań obronnych. Zawierają one przedsięwzięcia wymagające przygotowania wymienionych podmiotów do wykonywania zadań obronnych na zasadach i w trybie określonym w obowiązujących aktach prawnych i normatywnych.

⁶ Szerzej: M. Sułek, *Programowanie gospodarczo-obronne*, Wyd. Bellona, Warszawa 2008, s. 5.

Należy zaznaczyć, że w obowiązującym stanie prawnym tylko w przepisach ustawy o *powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej* został określony zakres przygotowań obronnych państwa. Treść art. 6 ust. 1 ustawy wymienia zadania Rady Ministrów, wykonywane w ramach zapewnienia zewnętrznego bezpieczeństwa państwa i sprawowania ogólnego kierownictwa w dziedzinie obronności kraju, a właściwa regulacja ma miejsce w rozporządzeniach wykonawczych do art. 6 ust. 2⁷.

Zakres pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa obejmuje¹:

- planowanie obronne, w tym planowanie operacyjne oraz programowanie obronne;
- przygotowanie systemu kierowania bezpieczeństwem narodowym, w tym obroną państwa;
- utrzymanie stałej gotowości obronnej państwa oraz tworzenie warunków do jej podwyższania, w tym organizowanie systemu stałych dyżurów;
- mobilizację gospodarki, w tym zadania wykonywane na rzecz Sił Zbrojnych RP i wojsk sojusznicych (HNS);
- tworzenie i utrzymywanie rezerw strategicznych;
- przygotowanie transportu i infrastruktury transportowej kraju na potrzeby obronne;
- przygotowanie oraz wykorzystywanie podmiotów leczniczych na potrzeby obronne państwa;
- przygotowanie i wykorzystanie systemów łączności na potrzeby obronne państwa;
- przygotowania do militaryzacji jednostek organizacyjnych wykonujących zadania obronne;
- przygotowania do prowadzenia szczególnej ochrony obiektów;
- organizowanie szkolenia obronnego;
- kontrolę wykonywania zadań obronnych.

1 Szerzej: M. Kulickowski, *Przygotowania obronne w Polsce. Uwarunkowania formalnoprawne, dylematy...*, s. 63.

Wymieniony zakres pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa będzie przedmiotem dalszych rozważań w aspekcie określenia zasad realizacji zadań obronnych przez organy administracji publicznej oraz przedsiębiorców. Należy podkreślić, że pozamilitarne przygotowania obronne są niezbędne dla zapewnienia przetrwania i sprawnego funkcjonowania państwa, w tym skutecznego wsparcia Sił Zbrojnych RP i Sojusznicych Sił Wzmocnienia w razie zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa oraz w czasie wojny.

7 Wykaz tych rozporządzeń oraz ich zakres przedmiotowy przedstawiono w rozdziale 3.2, tabela 1.

4.3. Zasady pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa

Pozamilitarne przygotowania obronne państwa są procesem podejmowania określonych działań przez organy właściwe w tym zakresie, na podstawie obowiązującego prawa. Ważnym aspektem w procesie tych przygotowań, zapewniającym racjonalne postępowanie wszystkich jego uczestników, jest określenie zasad (reguł) obowiązujących w procesie tych przygotowań⁸. Opierając się na formalnoprawnych uwarunkowaniach pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa, określono i zdefiniowano następujące osiem zasad tych przygotowań⁹:

Zasady pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa:

1. Zasada powszechności pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa.
2. Zasada nadrzędności interesu narodowego podczas pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa.
3. Zasada nakładania zadań obronnych przez uprawnione organy administracji publicznej.
4. Zasada ustalania priorytetów pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa.
5. Zasada celowości pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa.
6. Zasada efektywności pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa.
7. Zasada ciągłości i elastyczności pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa.
8. Zasada zachowania tajemnicy pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa.

1. **Zasada powszechności pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa** – w obowiązującym stanie prawnym obowiązkiem obywatela polskiego jest obrona ojczyzny, a każdy jest obowiązany do ponoszenia ciężarów i świadczeń publicznych na zasadach i w trybie określonym w ustawie. Zadania obronne realizowane są w czasie pokoju, w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa oraz w czasie wojny – przez wszystkie organy władzy i administracji rządowej oraz inne organy i instytucje państwowe, organy samorządu terytorialnego, przedsiębiorców i inne jednostki organizacyjne, organizacje społeczne, a także każdego obywatela, w zakresie określonym w ustawach.

2. **Zasada nadrzędności interesu narodowego podczas pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa** – wpisuje się w jedną z najważniejszych funkcji państwa odnoszących się do zapewnienia bezpieczeństwa

⁸ Wymienione podmioty, realizując określone zadania w procesie przygotowań obronnych, opierają się wprost na ustawowych przepisach prawnych oraz aktach normatywnych niższej rangi. Szerzej: M. Kuliczkowski, *Przygotowania obronne w Polsce. Uwarunkowania formalnoprawne, dylematy...*, s. 65.

⁹ M. Kuliczkowski, *Dziedziny i zakres przygotowań obronnych państwa [w:] Przygotowania obronne państwa...*, s. 58.

narodowego. Ochrona i obrona żywotnych interesów narodowych jest przewodnim celem działania zarówno władz publicznych, jak i innych podmiotów uczestniczących w procesie przygotowań obronnych państwa. Obowiązuje przy tym prawidłowość, że utrzymywanie i rozwijanie swojej indywidualnej i zbiorowej zdolności do odparcia zbrojnej napaści¹⁰ jest warunkiem uzyskania i zachowania wysokiej pozycji na arenie międzynarodowej, a także zapewnienia korzystnych warunków bytu i rozwoju narodowego.

3. **Zasada nakładania zadań obronnych przez uprawnione organy administracji rządowej** – wyrażająca się nakładaniem zadań obronnych na uczestniczące w procesie przygotowań obronnych państwa podmioty systemu obronnego państwa, w drodze decyzji administracyjnej wydanej przez organ administracji rządowej, określony w ustawie, właściwy do organizowania oraz sprawowania nadzoru nad realizacją tych zadań.

4. **Zasada ustalania priorytetów pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa** – w procesie podejmowania określonych decyzji obronnych należy dążyć do uzyskania kompromisu określonych celów przygotowań obronnych, z jednej strony, z możliwościami finansowymi budżetu państwa – z drugiej. W procesie tym priorytetowo uwzględnia się zadania dotyczące przygotowania i wydzielenia z zasobów gospodarki narodowej określonych sił i środków (zasoby ludzkie i materiałowe) na potrzeby Sił Zbrojnych RP, a także niemilitarne wsparcie wojsk własnych i sojuszników.

5. **Zasada celowości pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa** – oznacza, że proces przygotowania sił i środków oraz sposobów działania niemilitarnych podmiotów systemu obronnego państwa do zapewnienia przetrwania państwa i jego obywateli w razie wystąpienia zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa i w czasie wojny powinien opierać się na rzetelnej analizie zagrożeń polityczno-militarnych państwa, jego zasobów i możliwości oraz uzasadnionej i wiarygodnej prognozie przebiegu wszelkiego rodzaju potencjalnych kryzysów polityczno-militarnych. Dlatego każde zadanie obronne planowane w ramach przygotowań obronnych państwa powinno być poddane wnikliwej analizie i ocenie z punktu widzenia jego celowości.

6. **Zasada efektywności pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa** – wyrażająca się optymalnym doбором sił i środków oraz sposobów działania niemilitarnych podmiotów systemu obronnego państwa, zapewniających

¹⁰ Art. 3 *Traktatu Północnoatlantyckiego, sporządzonego w Waszyngtonie dnia 4 kwietnia 1949 r.* (Dz.U. z 2000 r., Nr 87, poz. 879).

skuteczną obronę państwa w razie wystąpienia kryzysu polityczno-militarnego. Wydzielone w procesie przygotowań obronnych siły i środki powinny być używane w sposób gwarantujący uzyskanie efektów adekwatnych do poniesionych nakładów. Jednocześnie zasada dopuszcza możliwość przygotowania niektórych zadań obronnych w sposób pozwalający na ich uruchomienie w razie wystąpienia na części lub całości terytorium państwa niemilitarnej sytuacji kryzysowej.

7. Zasada ciągłości i elastyczności pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa – wyrażająca się ciągłością działania podmiotów systemu obronnego państwa w procesie przygotowań obronnych w czasie pokoju, mającego na celu optymalne, uwzględniające możliwość ich modyfikacji wraz ze zmieniającym się środowiskiem bezpieczeństwa, przygotowanie sił i środków będących w dyspozycji państwa do skutecznej obrony w razie wystąpienia kryzysu polityczno-militarnego. Powinna być realizowana z uwzględnieniem: strategicznego, kreatywnego myślenia; otwartości na innowacyjność oraz gotowość do ciągłego doskonalenia.

8. Zasada zachowania tajemnicy pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa – ma na celu niedopuszczenie do ujawnienia potencjału obronnego państwa, w tym sił zbrojnych, jako zasadniczego składnika tego potencjału na czas wojny. Powinna być realizowana przez wydanie odpowiednich przepisów prawnych regulujących prace planistyczne-organizacyjne realizowane w ramach przygotowań obronnych państwa oraz racjonalne ograniczenie dostępu osób do dokumentów planistyczno-organizacyjnych istotnych dla przygotowań obronnych państwa.

Przedstawione w niniejszym rozdziale zasady pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa powinny zapewnić racjonalne postępowanie wszystkich uczestników procesu podejmowania określonych działań podczas tych przygotowań. Określone zasady tych przygotowań nie stanowią katalogu zamkniętego, a są próbą zdefiniowania dających się wyodrębnić reguł postępowania organów władzy państwowej, administracji publicznej oraz przedsiębiorców zarówno w procesie tych przygotowań, jak i podczas mobilizacji, a także w okresie kryzysu polityczno-militarnego.

Pytania kontrolne:

1. Wymień i omów dziedziny pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa.
2. Jaki jest zakres pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa?
3. Wymień i omów zasady realizacji pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa.

6. Administracja publiczna w procesie pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa

Cele studiowania rozdziału

Po przestudiowaniu tego rozdziału student powinien znać:

- pojęcie administracji publicznej;
- strukturę i organizację administracji publicznej;
- kompetencje organów administracji publicznej w obszarze pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa;

umieć:

- zdefiniować pojęcie administracji publicznej;
- omówić strukturę administracji publicznej;
- omówić kompetencje organów administracji publicznej w obszarze pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa.

6.1. Współczesne pojęcia administracji publicznej

Właściwe rozstrzygnięcie kwestii ustroju państwowego ma zasadnicze znaczenie zarówno dla funkcjonowania państwa, jak i ochrony praw i interesów obywatela. Dla skutecznego działania konstytucyjnych organów niezbędny jest odpowiedni aparat wykonawczy stanowiący przez administrację rozumianą jako zespół organów i urzędników, z którymi obywatel styka się stale w coraz większym stopniu¹. Z tego względu, dla właściwego funkcjonowania państwa we wszystkich jego obszarach niezbędna jest administracja publiczna, odpowiednio zorganizowana i wyposażona. Należy przy tym podkreślić, że „państwo istnieje w gruncie rzeczy po to, by urzeczywistniać potrzeby wielkiej grupy społecznej, jaką jest grupa państwowa [...]”, a jedna z głównych potrzeb dotyczy zapewnienia bezpieczeństwa.

¹ Zob. H. Izdebski, M. Kulesza, *Administracja publiczna. Zagadnienia ogólne*, Wyd. LIBER, Warszawa 2004, s. 9.

Pozamilitarne przygotowania obronne Przed przystąpieniem do omówienia miejsca i roli administracji publicznej w procesie pozamilitarnych przygotowaniach obronnych państwa zasadne staje się zarówno usystematyzowanie oraz określenie stosowanych terminów dotyczących „administracji państwowej”, „administracji rządowej” oraz „administracji samorządowej”, jak i przedstawienie struktury i organizacji jej organów.

W literaturze przedmiotu **administracja państwowa** rozumiana jest jako *jedna z podstawowych form działalności państwa, polegająca na organizowaniu bezpośredniej, praktycznej realizacji jego zadań na podstawie przepisów prawa*². Określenie to stosowano w Polsce do 1990 roku na oznaczenie zarówno zespołu zadań administracji państwowej, jak i wykonujących je organów: naczelnych i centralnych (ministrowie, kierownicy urzędów centralnych) oraz terenowych (od 1972 i 1976 – wojewodowie, prezydenci miast, naczelnicy miast, gmin i dzielnic). Wraz z wprowadzeniem w 1990 roku samorządu terytorialnego administrację państwową zaczęto nazywać „**administracją rządową**”.

W nauce prawa administracyjnego można spotkać szereg określeń dotyczących terminu „**administracja publiczna**”.

Administracja publiczna – w ujęciu przedmiotowo-podmiotowym rozumiana jest jako: *zespół działań, czynności i przedsięwzięć organizatorskich i wykonawczych, prowadzonych na rzecz realizacji interesu publicznego przez różne podmioty, organy i instytucje, na podstawie ustawy i w określonych prawem formach*¹:

1 Encyklopedia popularna PWN, Wyd. PWN – wydanie piętnaste, Warszawa 1985, s. 93.

Administracja publiczna – w ujęciu pozytywnym rozumiana jako: *śługa ustroju i aparat wykonawczy władzy politycznej, cała jej działalność polega na wykonywaniu prawa i na prawie się opiera*¹:

1 H. Izdebski, M. Kulesza, *Administracja publiczna. Zagadnienia ogólne*, Wyd. LIBER, s. 9.

Administracja publiczna – w ujęciu negatywnym stanowi tę część działalności państwa, która nie jest ani ustawodawstwem, ani sądownictwem...¹

1 W. Jellinek, O. Mayer, *Encyklopedia popularna PWN*, Wyd. PWN – wydanie piętnaste, Warszawa 1985, s. 93.

Administracja publiczna może być postrzegana [...] zarówno, jako aparat wykonawczy państwa, czyli odpowiednie struktury powołane do realizacji zadań państwa lub jego funkcji, jak i działania mające na celu organizowanie

2 Zob. *Encyklopedia popularna PWN*, Wyd. PWN – wydanie piętnaste, Warszawa 1985, s. 13.

warunków oraz zasad kształtowania stosunków społecznych, realizowanych przy zastosowaniu obowiązujących procedur prawnych³.

W „Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego” termin „administracja publiczna” definiowany jest jako:

Administracja publiczna rozumiana jako wykonywanie zadań przypisanych przez porządek prawny państwu i jego organom lub innym podmiotom wykonującym funkcje władcze.

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON, Warszawa 2008, s. 4.

Administracja publiczna jest najbardziej dynamicznym elementem władzy publicznej, w zakresie jej właściwości leży bowiem wdrażanie w życie norm porządku prawnego ustalonego przez konstytucję i ustawy, a jej działanie związane z realizacją zadań publicznych podporządkowane jest regułom prawa administracyjnego i silnie powiązane z prawem konstytucyjnym i innymi gałęziami prawa⁴.

6.2. Struktura administracji publicznej w Polsce

Zarówno państwo, jak i inne podmioty, którym państwo odstąpiło część swoich funkcji, muszą działać za pośrednictwem organów administracji publicznej. Pojęcie organu administracji publicznej jest zarezerwowane dla tych podmiotów, które działają za państwo bezpośrednio (organy administracji państwowej) lub za pośrednictwem samorządu (organy samorządu terytorialnego) i z tego tytułu mogą w zakresie określonym przez prawo korzystać z władztwa państwowego⁵. Należy podkreślić, że administracja publiczna składa się z podmiotów, zwłaszcza organów zorganizowanych na różnych szczeblach odpowiadających podziałowi terytorialnemu państwa⁶.

³ Zob. E. Radziszewski, *Zadania i kompetencje organów administracji publicznej po reformie ustrojowej państwa*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 2000, s. 9.

⁴ Zob. W. Kitler, *Bezpieczeństwo Narodowe. Podstawowe kategorie...*, s. 211.

⁵ Zob. J. Zimmerman, *Prawo administracyjne*, Wyd. Oficyna, Warszawa 2010, s. 98.

⁶ Jednostkami podziału terytorialnego w Polsce, ustalonymi na podstawie ustawy z dnia 24 lipca 1998 r. o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa (Dz.U. z 1998 r. Nr 96, poz. 603), są: gminy, powiaty i województwa samorządowe. Dodatkowo na mocy tego aktu prawnego utworzono w państwie szesnaście województw z administracją rządową w osobie wojewody.

Wprowadzając i umacniając zasadę decentralizacji władzy państwowej w Polsce, znaczną część zadań państwowych przekazano wspólnotom samorządowym i reprezentującym je organom. Struktura jednostek samorządu terytorialnego w Polsce jest ściśle związana z jednostkami zasadniczego podziału terytorialnego w państwie. Podstawową cechą struktury polskiego samorządu terytorialnego jest niezależność jego jednostek organizacyjnych od siebie, chociaż pozostały na trzech poziomach podziału terytorialnego (gmina, powiat i województwa samorządowe), a ich układ przypomina strukturę hierarchiczną⁷.

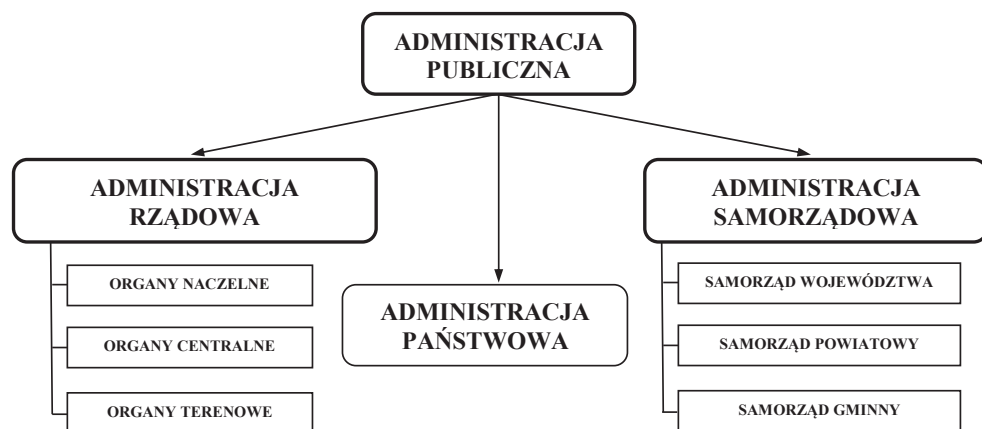
Dla właściwego przedstawienia problematyki pozamilitarnych przygotowań obronnych, realizowanych przez administrację publiczną, przyjęto jej podział na:

Administracja publiczna dzieli się na:

- **administrację rządową** – realizuje te zadania państwa, których z wielorakich względów nie przekazano samorządom,
- **administrację samorządową** – realizuje zadania przekazane im jako własne lub jako zadania zlecone,
- **administrację państwową**, do której należą jednostki organizacyjne niebędące częściami składowymi ani administracji rządowej, ani administracji samorządowej.

J. Zimmerman, *Prawo administracyjne*, s. 104.

Strukturę administracji publicznej w ujęciu podmiotowym przedstawiono na rysunku 13.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie H. Izdebski, M. Kulesza, *Administracja publiczna...*, rozdz. V.

Rysunek 13. Struktura administracji publicznej w ujęciu podmiotowym

7 Zob. J. Zimmerman, wyd. cyt., s. 73.

6.2.1. Administracja rządowa

W „Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego” termin „administracja rządowa” został zdefiniowany następująco:

Administracja rządowa stanowi część administracji publicznej, którą tworzą centralne organy władzy państwowej i ich urzędy, a także szereg instytucji ogólnokrajowych i terenowych realizujących zadania publiczne na rzecz indywidualnych obywateli i podmiotów zbiorowych.

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON, Warszawa 2008, s. 4.

W obowiązującym stanie prawnym administrację rządową w Polsce tworzą **organy naczelné, centralne** oraz **terenowe organy administracji rządowej**.

Organy naczelné to przede wszystkim Rada Ministrów, prezes Rady Ministrów oraz ministrowie i szefowie komitetów wchodzący w skład Rady Ministrów, obsługiwani przez urzędy zwane ministerstwami. Organy naczelné powoływane są przez Prezydenta RP lub przez Sejm, a ich właściwość obejmuje terytorium całego państwa. Ministrowie kierują określonymi działami administracji rządowej lub powierza się im odrębne zadania („minister bez teki”). O tym, jakimi działami administracji rządowej kierują ministrowie, decyduje prezes RM. W niektórych ministerstwach działają pełnomocnicy rządu powołani do wyodrębnionych spraw.

Organy centralne to organy jednoosobowe noszące najczęściej nazwy: prezes, przewodniczący, szef, główny inspektor, kierownik, dyrektor generalny, dyrektor. Przepisy prawa określają je jako centralne organy administracji rządowej podległe bezpośrednio organom naczelnym i przez nie nadzorowane, których właściwość obejmuje teren całego państwa. Obsługiwane są przez urzędy, a ich podstawowym zadaniem jest wykonywanie prawa. Należą do nich także komisje, czyli organy kolegialne kierowane przez przewodniczących. Centralne organy administracji rządowej podlegają prezesowi RM, Radzie Ministrów lub odpowiednim ministrom, które to organy sprawują nad nimi nadzór.

Terenowe organy administracji rządowej opierają się na działalności wojewody jako jedynego przedstawiciela rządu w województwie. Terenowe organy administracji rządowej obejmują w każdym województwie urząd wojewódzki oraz **zespoloną administrację rządową** w województwie, pozostającą pod zwierzchnictwem wojewody i składającą się ze służb, inspekcji i straży,

a także **niezespoloną** – podlegającą pod bezpośrednie zwierzchnictwo ministrów lub centralnych organów administracji rządowej⁸.

W administracji rządowej występują także **państwowe jednostki organizacyjne niebędące ani ministerstwami, ani urzędami centralnymi**, podległe prezesowi Rady Ministrów. Pełnią one istotne funkcje w systemie administracji rządowej, zwłaszcza w procesie przygotowywania polityki rządu. Są to rządowe centra, aktualnie Rządowe Centrum Legislacji.

Specyficznymi jednostkami wykonującymi zadania administracji rządowej, zwłaszcza w zakresie bezpieczeństwa publicznego, są **formacje uzbrojone** (niektóre umundurowane), **powoływane przez ustawy i podległe poszczególnym ministrom**. Część z nich stanowi aparat wykonawczy centralnych organów administracji rządowej, np. komendantów głównych (Policja), część – np. Biuro Ochrony Rządu, Żandarmeria Wojskowa, Służba Więzienna – podlega bezpośrednio ministrom i wykonuje zadania specjalistyczne w dziedzinie bezpieczeństwa i porządku publicznego.

Zadania publiczne, za które odpowiada Rada Ministrów, prezes Rady Ministrów oraz ministrowie, zwłaszcza w sferze gospodarczej i społecznej, wykonują także **podmioty niemające statusu organu administracji rządowej**, ale tworzone na podstawie ustawy lub ustanowione przez naczelny organ administracji rządowej w formie: państwowej jednostki organizacyjnej posiadającej, lub nie, osobowość prawną oraz państwowej osoby prawnej, a także jednoosobowej spółki akcyjnej Skarbu Państwa, tworzonej w drodze ustawowej.

Podmioty te ustanawia się w celu wykonywania zadań państwa. Mają one charakter cywilno-administracyjny i różnią się między sobą strukturą organizacyjną, zasadami prowadzenia gospodarki finansowej oraz procedurami działania. Najczęściej noszą nazwy: agencja, zakład lub fundusz (np. Zakład Ubezpieczeń Społecznych, Narodowy Fundusz Zdrowia), organizacja, biuro, komitet, centrum. Części z tych podmiotów przysługują środki prawne właściwe dla organów państwowych (decyzje – np. ZUS), część działa za pomocą środków o charakterze cywilnoprawnym (umowy, udział własnościowy w majątku innych podmiotów).

8 Tamże, s. 159–161.

6.2.2. Administracja samorządowa

Ważną rolę w procesie przygotowań obronnych odgrywają samorządy terytorialne szczebla regionalnego i lokalnego, jakimi są samorząd województwa oraz samorząd powiatu i gminy. Reforma administracji publicznej w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku doprowadziła do decentralizacji władzy i uprawnień z nią związanych. Stąd też organy samorządu terytorialnego otrzymały szereg kompetencji związanych z kreowaniem polityki bezpieczeństwa, w tym obronności, zarządzania kryzysowego, ochrony infrastruktury krytycznej, ochrony ludności i obrony cywilnej. Działania państwa skierowane są na wzmocnienie jednostek samorządu terytorialnego tak, aby odgrywały one znaczącą rolę w realizacji zadań obronnych w czasie pokoju, kryzysu polityczno-militarnego i w czasie wojny.

Współczesne definicje samorządu terytorialnego, spotykane w literaturze przedmiotu, są bardzo różnorodne. Przy określaniu pojęcia samorządu terytorialnego kryterium mającym najważniejsze znaczenie jest zamieszkiwanie osób na wspólnym terytorium. Zgodnie z przyjętą i stosowaną w demokratycznym państwie prawa definicją samorząd terytorialny to:

Samorząd terytorialny – to *społeczność lokalna o demokratycznej organizacji wewnętrznej, która została przez ustawę wyodrębniona strukturalnie i podmiotowo w celu zdecentralizowanego wykonywania zasadniczej części lokalnych zadań z zakresu administracji publicznej, z prawem do korzystania z prawnych form działania, charakterystycznych dla administracji publicznej*¹:

1 W. Kisiel, *Ustrój samorządu terytorialnego w Polsce*, Warszawa 2003, s. 17–18.

W „Słowniku terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego” termin „samorząd terytorialny” został zdefiniowany jako:

Administracja samorządowa to *terenowa reprezentacja lokalnych grup społecznych, które zgodnie z przepisami mają samodzielnie realizować funkcje administracji publicznej*.

Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego, AON, Warszawa 2008, s. 6.

Podstawy prawne działania samorządu terytorialnego w Polsce stanowią przepisy „Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej”⁹, „Europejskiej Karty Samorządu Lokalnego” (EKSL)¹⁰ oraz trzech ustaw dotyczących jednostek samorządu terytorialnego na poziomie gminy¹¹, powiatu¹² i samorządu województwa¹³. Przyjęta w Polsce struktura samorządu terytorialnego oraz zasady jego funkcjonowania wynikają z przepisów EKSL, zgodnie z którymi *generalnie odpowiedzialność za sprawy publiczne powinny ponosić przede wszystkim te organy władzy, które znajdują się najbliżej obywateli. Powierzając te funkcje innemu organowi władzy, należy uwzględnić zakres i charakter zadania oraz wymogi efektywności oraz gospodarności*¹⁴.

Podstawową jednostką samorządu terytorialnego, określoną w przepisach „Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej” jest gmina, a inne jednostki szczebla lokalnego i regionalnego określa ustawa¹⁵. Jednostki te zostały określone ustawami, odpowiednio: ustawą o samorządzie powiatowym¹⁶ oraz ustawą o samorządzie województwa¹⁷. Gminy, jako podstawowe jednostki samorządu terytorialnego, działają na podstawie ustawy o samorządzie gminnym¹⁸.

Mieszkańcy gminy, powiatu oraz województwa z mocy prawa tworzą wspólnoty samorządowe, odpowiednio: mieszkańcy powiatu – lokalną, a mieszkańcy województwa — regionalną wspólnotę samorządową. Jednostki samorządu terytorialnego wykonują zadania publiczne w imieniu własnym i na własną

9 Konstytucja z 1997 r. nie zawiera prawnej definicji samorządu terytorialnego, który stanowi formę zdecentralizowanej administracji publicznej. Jego usytuowanie ustrojowe wynika z art. 16 ust. 2 *Konstytucji*.

10 Sporządzona w Strasburgu w dniu 15 października 1985 r. została ratyfikowana przez Polskę w dniu 26 kwietnia 1993 r. – zawiera zbiór przepisów o charakterze ogólnym, Zob. Dz.U. z 1994 r. Nr 124, poz. 607 ze sprost.

11 Zob. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, (Dz.U. z 2006 r. Nr 17, poz. 128).

12 Zob. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym, (Dz.U. z 2004 r. Nr 102, poz. 1055).

13 Zob. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa, (Dz.U. z 1998 r. Nr 91, poz. 576).

14 Zob. EKSL, wyd. cyt., art. 4 ust. 3.

15 *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.*, Dz.U. nr 78, poz. 483 z późn. zm., art. 164.

16 *Ustawa z 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym*, Dz.U. z 2004 r., nr 102, poz. 1055.

17 *Ustawa z 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa*, Dz.U. nr 91, poz. 576.

18 *Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym*, Dz.U. z 2006 r., nr 17, poz. 128.

odpowiedzialność, posiadając przy tym osobowość prawną. Samodzielność jednostek samorządu terytorialnego podlega ochronie sądowej.

Samorząd terytorialny jest najważniejszą formą samorządności rozumianej jako przesunięcie w obrębie administracji publicznej kompetencji do załatwiania pewnej grupy spraw, tj. odebranie ich scentralizowanej administracji rządowej i powierzenie ich do samodzielnego rozwiązywania tej grupie społecznej, której te sprawy dotyczą¹⁹. Jednostki samorządu terytorialnego (gmina, powiat, województwo samorządowe) wykonują zadania publiczne w imieniu własnym i na własną odpowiedzialność, posiadając przy tym osobowość prawną.

Organy samorządu terytorialnego wykonują ponadto zadania i kompetencje administracji rządowej, jeżeli wykonywanie zadań administracji rządowej wynika z ustawy lub zawartego porozumienia. Na ich mocy organy administracji rządowej mogą powierzyć jednostkom samorządowym zadania i kompetencje z zakresu administracji rządowej. Przyjmując te zadania do realizacji, organy jednostek samorządu terytorialnego stają się organami właściwymi w tych sprawach. Oprócz określenia zadań, uprawnień i obowiązków przyjmowanych od organu administracji rządowej porozumienia te powinny określać zasady finansowania zadań i kontroli ich wykonania.

Do zasadniczych zadań realizowanych przez organy samorządu terytorialnego należą zadania obronne wykonywane w procesie przygotowań obronnych państwa. Zakres przedmiotowy tych zadań został przedstawiony w podrozdziale 4.2 niniejszego podręcznika.

6.2.3. Administracja państwowa

Mimo że niekiedy administracja państwowa jest utożsamiana z administracją rządową i odwrotnie, to zasadne jest wyodrębnienie w strukturze administracji publicznej osobnej administracji państwowej. Należą do niej **jednostki organizacyjne, określone w ustawie zasadniczej, niebędące elementami ani administracji rządowej, ani administracji samorządowej.**

¹⁹ Tak znaczącej roli nie odgrywają już: samorząd zawodowy, akademicki, studencki, gospodarczy.

Zakończenie

Podręcznik akademicki jest opracowaniem, w którym prezentowana jest synteza najnowszej wiedzy z danej dziedziny (dyscypliny) nauki, potrzebna i użyteczna ze względu na pracę naukową, zwłaszcza jednak – na pracę dydaktyczną ze studentami szkół wyższych. Należy też zauważyć, że niektóre treści zawarte w podręczniku mogą być mniej aktualne niż artykuły naukowe, ponieważ gromadzenie materiałów do podręcznika trwa z reguły kilka lat. Z drugiej strony, dobrze wykonane analizy i syntezy naukowe zamieszczone w podręczniku są względnie trwałe i aktualne przez wiele lat. Niekiedy podręczniki akademickie są wykorzystywane również przez kandydatów na studia¹.

Zaprezentowane w niniejszym podręczniku treści są efektem dociekań ich autorów nad wybranymi problemami przygotowań obronnych w niemilitarnej części systemu obronnego państwa. Są one również rezultatem udziału autorów w przedsięwzięciach naukowych i dydaktycznych organizowanych przez Akademię Sztuki Wojennej oraz inne uczelnie. Ważnym źródłem wiedzy teoretycznej i doświadczeń praktycznych w przedmiotowym zakresie była praca autorów podręcznika w Departamencie Strategii i Planowania Obronnego MON.

Uwzględniając charakter pozamilitarnych przygotowań obronnych, należy pamiętać, że ich zakres stanowi rozległy interdyscyplinarny obszar poznania. Autorzy musieli zatem przyjąć pewne ograniczenia, zasygnalizowane w tytule, co w konsekwencji doprowadziło do wyboru określonych priorytetów. Pozwoliło to na przygotowanie spójnego tematycznie podręcznika, który przeznaczony jest dla osób studiujących na kierunkach: *bezpieczeństwo narodowe*, *bezpieczeństwo wewnętrzne* oraz *administracja*, a także dla tych, których interesuje problematyka przygotowań obronnych państwa, realizowanych w niemilitarnej części systemu obronnego państwa.

¹ J. Pawłowski, *Podstawy bezpieczeństwa narodowego (państwa)*. Podręcznik akademicki, Wyd. ASzWoj, Warszawa 2016.

Podziękowania oraz wyrazy głębokiego szacunku składamy na ręce recenzentów niniejszego podręcznika – prof. dr. hab. Jacka Pawłowskiego i prof. dr. hab. Jana Wojnarowskiego – za dogłębną analizę jego zawartości oraz wiele cennych uwag o charakterze merytoryczno-redakcyjnym.

dr hab. inż. Marian Kuliczkowski

dr inż. Leszek Sawicki

Bibliografia

A. Opracowania zwarte

1. Balcerowicz B., *Obronność państwa średniego*, Wyd. Bellona, Warszawa 1997.
2. Beaufre A., *Wstęp do strategii. Odstraszanie i strategia*, Warszawa 1968.
3. Boć J. (red.), *Administracja publiczna*, Kolonia Limited, Łódź 2003.
4. Carl von Clausewitz, *O wojnie*, Wydawnictwo „Test”, Lublin 1995.
5. Chmaj M. (red.), *Prawo administracyjne. Część ogólna*, Wyższa Szkoła Handlu i Prawa, Warszawa 2003.
6. Czyżewska-Madajewicz K., Jerzy Künstler M, Tłumski Z, *Dialogi konfucjańskie*; Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1976.
7. Dworecki S., *Zagrożenia bezpieczeństwa państwa*, Warszawa 1996.
8. Gąsiorek K., Kitler W. (red.), *Wojskowe wsparcie władz cywilnych i społeczeństwa*, Wyd. AON, Warszawa 2005.
9. Goszczyńska M., *Człowiek wobec zagrożeń. Uwarunkowania oceny i akceptacji ryzyka*, Warszawa 1997.
10. Górski P., *Planowanie operacyjne funkcjonowania administracji publicznej i przedsiębiorców w warunkach zewnętrznego zagrożenia bezpieczeństwa państwa i w czasie wojny*, (materiał dla Wyższych Kursów Obronnych), Wyd. AON, Warszawa 2007.
11. Izdebski H., Kulesza M., *Administracja publiczna. Zagadnienia ogólne*, Wyd. LIBER, Warszawa 2004.
12. Izdebski H., *Samorząd terytorialny. Podstawy ustroju i działalności*, Wyd. Prawnicze Lexis Nexis, Warszawa 2008.
13. Jakubczak R., Flis J. (red. nauk.), *Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI wieku*, Wyd. Bellona, Warszawa 2006.
14. Jakubczak R., Kitler W., *Podsystem pozamilitarny w systemie obronnym państwa*, cz. 1, *Podsystemy pozamilitarne w systemie obronnym RP i wybranych państw NATO*, Warszawa 2000.
15. Jakubczak R., Kitler W., *Podsystem pozamilitarny w systemie obronnym państwa*, cz. 2, *Docelowy model i obszary aktywności podsystemu pozamilitarnego w systemie obronnym państwa*, Wyd. AON, Warszawa 2001.
16. Kabala E., *Kompetencje i zadania organów władzy ustawodawczej i wykonawczej w zakresie bezpieczeństwa i obronności państwa*, Wyd. AON, BBN, Warszawa 1998.
17. Kisiel W., *Ustrój samorządu terytorialnego w Polsce*, Warszawa 2003.
18. Kitler W. (kier. nauk.), *Zadania obronne samorządu terytorialnego*, materiał studyjny dla Wyższych Kursów Obronnych, Wyd. AON, Warszawa 2010.
19. Kitler W., *Bezpieczeństwo Narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*, Wyd. AON, sygn. AON 6033/11, Warszawa 2011.

20. Kitler W., *Bezpieczeństwo Narodowe. Podstawowe kategorie, dylematy pojęciowe i próba systematyzacji*, Towarzystwo Wiedzy Obronnej, „Zeszyt Problemowy” nr 1 (61), Warszawa 2010.
21. Kitler W., *Miejsce i rola samorządu terytorialnego w strukturze systemu obronnego państwa w czasie pokoju, kryzysu polityczno-militarnego i wojny pk. „Samorząd”*, Wyd. AON, Warszawa 2004.
22. Kitler W., Skrabacz A., *Bezpieczeństwo ludności cywilnej. Pojęcie, organizacja i zadania w czasie pokoju, kryzysu i wojny*, Towarzystwo Wiedzy Obronnej, Warszawa 2010.
23. Kotarbiński T., *Hasło dobrej roboty*, wyd. 2, Warszawa 1975.
24. Kotarbiński T., *Traktat o dobrej robocie*, Ossolineum, Wrocław 1982.
25. Kownacki J. (red.), *Kształtowanie się systemu planowania obronnego w kontekście pozamilitarnych przygotowań obronnych*, Oficyna Drukarska, Warszawa 2004.
26. Kownacki J., Wochna A., *Programowanie pozamilitarnych przygotowań obronnych*, Warszawa 2006.
27. Kukułka J., *Bezpieczeństwa a współpraca europejska – współzależność i sprzeczność interesów*, „Sprawy Międzynarodowe”, Warszawa 1982, nr 7.
28. Kuliczkowski M. (red. nauk.), *Przygotowania obronne państwa w systemie obronnym Rzeczypospolitej Polskiej. Teoria i praktyka*, Towarzystwo Wiedzy Obronnej, „Zeszyt Problemowy” nr 1 (65) 2011, Warszawa 2011.
29. Kuliczkowski M. (red. nauk.), *Administracja publiczna i przedsiębiorcy w obszarze pozamilitarnych przygotowań obronnych państwa. Teoria i praktyka – wybrane problemy*, Towarzystwo Wiedzy Obronnej, Warszawa 2011.
30. Kuliczkowski M., *Pozamilitarne przygotowania obronne Państwa wobec wyzwań XXI wieku*, „Zeszyty Naukowe AON” nr 2 (83), Warszawa 2011.
31. Kuliczkowski M., *Przygotowania obronne państwa w systemie bezpieczeństwa narodowego – wybrane problemy [w:] opracowaniu: M. Kuliczkowski, M. Olaszewski, S. Olearczyk (red. naukowa) Administracja publiczna i przedsiębiorcy w obszarze pozamilitarnych przygotowań obronnych. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki*, Wyd. AON, Sygn. AON 6036/11, Warszawa 2011.
32. Kuliczkowski M., *Przygotowania obronne w Polsce. Uwarunkowania formalnoprawne, dylematy pojęciowe i próba systematyzacji*, Wyd. AON, sygn. AON 6181/13, Warszawa 2013.
33. Kuliczkowski M., *Pozamilitarne przygotowania obronne w Polsce. Próba systematyzacji procesualnych oraz funkcjonalnych aspektów przygotowań*, Wyd. AON, Sygn. 6415/16, Warszawa 2016.
34. Kuliczkowski M., Wojciszko M., *Administracja publiczna w procesie przygotowań obronnych państwa – wybrane problemy*, Wyd. ASzWoj, Sygn. ASzWoj 6534/18, Warszawa 2018.
35. Kuźma T., *Aspekty organizacyjne i prawne realizacji zadań gospodarczo-obronnych (przygotowań obronnych) przez terenowe organy administracji, rządowej, samorządowej i podmioty gospodarcze – wybrane problemy*, Wyd. AON, Warszawa 2002.

36. Kuźniar R., *Dylematy bezpieczeństwa*, „Forum” z dnia 7.07.2002 r.
37. Kuźniar R., Szczepanik K., *Polityka zagraniczna RP 1989–2002*, Warszawa 2002.
38. *Leksykon wiedzy wojskowej*, Wyd. MON, Warszawa 1978.
39. Majewski T., *Ankieta i wywiad w badaniach wojskowych*, Wyd. AON, Warszawa 2002.
40. Marczak J., Pawłowski J., *O obronie militarnej Polski przełomu XX–XXI wieku*, Wyd. Bellona, Warszawa 1995.
41. Maslow A., *Motivation and Personality*, New York, 1958.
42. Moltke H., *O Polsce*, Warszawa 1996.
43. Napoleon B., *Maksymy*, Warszawa 1983.
44. Nowak D., *Realizacja zadań obronnych przez system niemilitarny w województwie*, rozprawa doktorska, kier. nauk. Kitler W., Wyd. AON, Warszawa 2011.
45. Nowak K., *Leksykon złotych myśli, wybór*, Warszawa 1998.
46. Nowak-Jeziorański J., *Słoń i jeź*, „Wprost” nr 29 z 19.07.1998 r.
47. Piątek Z. (kier. naukowe), *Demobilizacja sił zbrojnych po zakończonym konflikcie zbrojnych*, praca naukowo-badawcza, Wyd. AON, Warszawa 2007.
48. Radziszewski E., *Zadania i kompetencje organów administracji publicznej po reformie ustrojowej państwa*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 2000 r.
49. Rotfeld A.D., *Europejski system bezpieczeństwa In statu nascendi*, Wyd. PISM, Warszawa 1990.
50. Rutkowski C., *Bezpieczeństwo i obronność. Strategie. Koncepcje. Doktryny*, Warszawa 1995.
51. Sikorski W., *Przyszła wojna*, Wyd. MON, wydanie II, Warszawa 1984.
52. Skrzydło W. (red. Nauk.), *Polskie prawo konstytucyjne*, Lublin 1998.
53. Sochala C., *Programowanie obronne w niemilitarnej części systemu obronnego państwa*, rozprawa doktorska, kier. nauk. W. Kitler, Wyd. AON, Warszawa 2009.
54. Solana J., *Unia Europejska i NATO, strategiczne partnerstwo*, www.1.gazeta.pl.
55. Sołoma L., *Metody badań socjologicznych*, WSP, Olsztyn 1995.
56. Stankiewicz W., *Bezpieczeństwo narodowe a walki niezbroyne*, Warszawa 1994.
57. Stankiewicz W., *Bezpieczeństwo narodowe a walki niezbroyne*, Warszawa 1994.
58. Stańczyk J., *Współczesne Pojmowanie bezpieczeństwa*, Wyd. ISP, Warszawa 1996.
59. Stańczyk J., *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Wyd. ISP, Warszawa 1996.
60. Starzyński R., *Zarys nauki o organizacji sił zbrojnych*, Warszawa 1930,
61. Sułek M., *Programowanie gospodarczo-obronne*, Wyd. Bellona, Warszawa 2008.
62. Sun Tzu, *Sztuka wojny*, Warszawa 1994.
63. Wiśniewski B., *Organizacja przygotowań obronnych administracji publicznej*, (rozprawa habilitacyjna), Wyd. AON, Warszawa 2008.
64. Wojnarowski J., Kuliczkowski M., Olszewski M., *Przygotowania obronno-ochronne Rzeczypospolitej Polskiej. Udział organów administracji publicznej i sektora gospodarczego w przygotowaniach ochronno-obronnych Rzeczypospolitej Polskiej (II.1.9.1.0)*, Wyd. AON – sygn. S/8349, Warszawa 2012 r.
65. Wojnarowski J., *System obronności państwa*, Wyd. AON, Warszawa 2005.

66. Wojnarowski J., Wojnarowska-Szpucha S., *Wpływ mobilizacji gospodarki na system bezpieczeństwa narodowego RP „MOB-GOSP”*, Wyd. AON, Warszawa 2010.
67. Zieliński E., *Administracja rządowa w Polsce*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2001.
68. Zięba R. (red. nauk.), *Bezpieczeństwo międzynarodowe po zimnej wojnie*, Wyd. Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
69. Zimmerman J., *Prawo administracyjne*, Wyd. Oficyna, Warszawa 2010.

B. Akty prawne i dokumenty normatywne

1. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).
2. *Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2013.
3. Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2015, poz. 827 z późn. zm.).
4. Ustawa z dnia 25 września 1981 r. o przedsiębiorstwach państwowych, (Dz.U. 1987 r. Nr 35, poz. 201).
5. Ustawa z dnia 14 marca 1985 r. o Państwowej Inspekcji Sanitarnej (Dz.U. z 2006 r. Nr 122, poz. 851, z późn. zm.).
6. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2001 r. Nr 142, poz. 1591 z późn. zm.).
7. Ustawa z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (Dz.U. z 1990 r. Nr 78, poz. 462 z późn. zm.).
8. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. z 1990 r. Nr 30, poz. 179 z późn. zm.).
9. Ustawa z dnia 24 sierpnia 1991 r. o Państwowej Straży Pożarnej (Dz.U. z 1991 r. Nr 88, poz. 400).
10. Ustawa z dnia 14 grudnia 1995 r. o urzędzie Ministra Obrony Narodowej (Dz.U. z 1996 r. Nr 10 poz. 56).
11. Ustawa z dnia 8 sierpnia 1996 r. o Radzie Ministrów (Dz.U. z 2003 r. Nr 24, poz. 199 z późn. zm.).
12. Ustawa z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia (Dz.U. z 2005 r. Nr 145, poz. 1221 z późn. zm.).
13. Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (Dz.U. z 1997 r. Nr 141, poz. 943 z późn. zm.).
14. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz.U. z 2006 r. Nr 126, poz. 875).
15. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz.U. z 2004 r. Nr 102, poz. 1055).
16. Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o wprowadzeniu zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa (Dz.U. z 1998 r. Nr 96, poz. 603).
17. Ustawa z dnia 17 lutego 1999 r. o ratyfikacji Traktatu Północnoatlantyckiego, sporządzonego w Waszyngtonie dnia 4 kwietnia 1949 r. (Dz.U. z 1999 r., Nr 13, poz. 111).

18. Ustawa z dnia 7 października 1999 r. o wspieraniu restrukturyzacji przemysłowego potencjału obronnego i modernizacji technicznej Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1999 r. Nr 83, poz. 932 z późn. zm.).
19. Ustawa z dnia 25 maja 2001 r. o przebudowie i modernizacji technicznej oraz finansowaniu Sił Zbrojnych RP (Dz.U. z 2001 r. Nr 76 poz. 804 z późn. zm.).
20. Ustawa z dnia 25 lipca 2001 r. o państwowym ratownictwie medycznym (Dz.U. z 2001 r. Nr 113, poz. 1207).
21. Ustawa z dnia 23 sierpnia 2001 o organizowaniu zadań na rzecz obronności państwa realizowanych przez przedsiębiorców (Dz.U. z 2001 r. Nr 122, późn. 1320 z późn. zm.)
22. Ustawa z dnia 6 września 2001 r. Prawo farmaceutyczne (Dz.U. z 2008 r. Nr 45, poz. 271, z późn. zm.).
23. Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 r. o stanie klęski żywiołowej (Dz.U. z 2002 r. Nr 62, poz. 558).
24. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 maja 2002 r. w sprawie militaryzacji jednostek organizacyjnych wykonujących zadania na rzecz obronności lub bezpieczeństwa państwa (Dz.U. z 2002 r. Nr 78, poz. 707).
25. Ustawa z dnia 21 czerwca 2002 r. o stanie wyjątkowym (Dz.U. z 2002 r. Nr 113, poz. 985).
26. Ustawa z dnia 29 sierpnia 2002 r. o stanie wojennym oraz o kompetencjach Naczelnego Dowódcy Sił Zbrojnych i zasadach jego podległości konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2002 r. Nr 156, poz. 1301).
27. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. z 2003 r. Nr 80, poz. 717).
28. Ustawa z dnia 21 marca 2005 r. o drogach publicznych (Dz.U. z 2004 r. Nr 204, poz. 2086 z późn. zm.).
29. Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz.U. z 2009 r. Nr 84, poz. 712, z późn. zm.)
30. Ustawa z dnia 26 kwietnia 2007 r. o zarządzaniu kryzysowym (Dz.U. z 2007 r. Nr 89, poz. 590 z późn. zm.).
31. Ustawa z dnia 23 stycznia 2009 r. o wojewodzie i administracji rządowej w województwie (Dz.U. z 2009 r. Nr 31, poz. 206).
32. Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz.U. z 2009 r. Nr 157, późn. 1240 z późn. zm.).
33. Ustawa z dnia 29 października 2010 r. o rezerwach strategicznych (Dz.U. z 2010 r. Nr 229, poz. 1496 z późn. zm.).
34. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 20 lipca 1993 r. w sprawie określenia organów właściwych do nakładania niektórych obowiązków i zadań niezbędnych na potrzeby obrony państwa oraz zasad odpłatności za wykonywanie tych zadań i przeprowadzania kontroli ich realizacji (Dz.U. z 1993 r. Nr 69, poz. 331).
35. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 9 lipca 1996 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Ministra Obrony Narodowej (Dz.U. Nr 94, poz. 426).

36. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2003 r. w sprawie obiektów szczególnie ważnych dla bezpieczeństwa i obronności państwa oraz ich szczególnej ochrony (Dz.U. z 2003 r. Nr 116, poz. 1090).
37. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 stycznia 2004 r. w sprawie ogólnych zasad wykonywania zadań w ramach powszechnego obowiązku obrony (Dz.U. z 2004 r. Nr 16, poz. 152).
38. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 stycznia 2004 r. w sprawie kontroli wykonywania zadań obronnych (Dz.U. z 2004 r. Nr 16, poz. 151).
39. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 lutego 2004 r. w sprawie warunków i sposobu przygotowania i wykorzystania transportu na potrzeby obronne państwa, a także ich ochrony w czasie wojny oraz właściwości organów w tych sprawach (Dz.U. z 2004 r. Nr 34, poz. 294).
40. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 kwietnia 2004 r. w sprawie przygotowania systemu kierowania bezpieczeństwem narodowym (Dz.U. z 2004 r. Nr 98, poz. 978).
41. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 maja 2004 r. w sprawie sposobu uwzględniania w zagospodarowaniu przestrzennym dla potrzeb obronności i bezpieczeństwa państwa (Dz.U. z 2004 r. Nr 125, poz. 1309).
42. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 czerwca 2004 r. w sprawie warunków i trybu planowania i finansowania zadań wykonywanych w ramach przygotowań obronnych państwa przez organy administracji rządowej i organy samorządu terytorialnego (Dz.U. z 2004 r. Nr 152, poz. 1599).
43. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 sierpnia 2004 r. w sprawie przygotowania i wykorzystania systemów łączności na potrzeby obronne państwa (Dz.U. z 2004 r. Nr 180, poz. 1855).
44. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 3 sierpnia 2004 r. w sprawie świadczeń rzeczowych na rzecz obrony w czasie pokoju (Dz.U. z 2004 r. Nr 181, poz. 1872).
45. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 sierpnia 2004 r. w sprawie świadczeń osobistych i rzeczowych na rzecz obrony w razie ogłoszenia mobilizacji i w czasie wojny (Dz.U. z 2004 r. Nr 203, poz. 2081).
46. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 21 września 2004 r. w sprawie gotowości obronnej państwa (Dz.U. z 2004 r. Nr 219, poz. 2218).
47. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 5 października 2004 r. w sprawie świadczeń osobistych na rzecz obrony w czasie pokoju (Dz.U. z 2004 r. Nr 229, poz. 2307).
48. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 listopada 2004 r. w sprawie powołania do odbycia ćwiczeń w jednostkach przewidzianych do militaryzacji (Dz.U. Nr 264, poz. 2627).
49. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 18 stycznia 2005 r. w sprawie wynagrodzenia osób odbywających ćwiczenia w jednostkach przewidzianych do militaryzacji (Dz.U. Nr 17, poz. 143).
50. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 listopada 2009 r. w sprawie militaryzacji jednostek organizacyjnych wykonujących zadania na rzecz obronności lub bezpieczeństwa państwa (Dz.U. Nr 29, poz. 1612).

51. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 lutego 2010 r. w sprawie nadawania przydziałów organizacyjno-mobilizacyjnych do jednostek zmilitaryzowanych (Dz.U. Nr 41, poz. 234).
52. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 4 października 2010 r. w sprawie wykazu spółek, przedsiębiorstw państwowych i jednostek badawczo-rozwojowych, prowadzących działalność na potrzeby bezpieczeństwa i obronności państwa, a także spółek realizujących obrót z zagranicą, towarami technologiami i usługami o znaczeniu strategicznym dla bezpieczeństwa państwa oraz dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa (Dz.U. Nr 198, poz. 1313).
53. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 marca 2012 r. w sprawie przydzielania jednostek zmilitaryzowanych (Dz.U. z 2012 r. poz. 359).
54. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 2012 r. w sprawie warunków i sposobu przygotowania oraz wykorzystania podmiotów leczniczych na potrzeby obronne państwa oraz właściwości organów w tych sprawach (Dz.U. z 2012 r. poz. 741).
55. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 7 stycznia 2013 r. w sprawie systemów wykrywania skażeń i powiadamiania o ich wystąpieniu oraz właściwości organów w tych sprawach (Dz.U. z 2013 r. poz. 96).
56. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 8 października 2015 r. w sprawie szkolenia obronnego (Dz.U. z 2015 r. poz. 1829).
57. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 13 listopada 2015 r. w sprawie wykazu przedsiębiorców o szczególnym znaczeniu gospodarczo-obronnym (Dz.U. z 2015 r. poz. 1871).
58. Wytyczne Rady Ministrów do programowania przygotowań obronnych Rzeczypospolitej Polskiej na lata 2017–2026.
59. Wytyczne Ministra Obrony Narodowej z dnia 20 grudnia 2004 r. w sprawie przygotowania i prowadzenia szczególnej ochrony obiektów kategorii I.
60. Wytyczne Ministra Obrony Narodowej z dnia 4 lutego 2005 r. w sprawie szczegółowego sposobu zabezpieczenia potrzeb w zakresie rezerw osobowych, uzbrojenia, sprzętu wojskowego, reklamowania od obowiązku pełnienia czynnej służby wojskowej oraz świadczeń na rzecz obrony, niezbędnych do szczególnej ochrony obiektów (Dz.Urz. MON z 2005 r. Nr 3, poz.17).
61. Ogólne wymagania przygotowania i prowadzenia szczególnej ochrony obiektów kategorii II, oraz procedura opracowywania, uzgadniania i aktualizowania planów szczególnej ochrony obiektów kategorii II.
62. Decyzja Ministra Obrony Narodowej Nr Z-8/MON z dnia 30 lipca 2008 r., zmieniająca decyzję Ministra Obrony Narodowej Nr Z-12/MON z dnia 27 grudnia 2005 r. w sprawie udziału Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w szczególnej ochronie obiektów.
63. Decyzja nr 462/MON Ministra Obrony Narodowej z dnia 16 listopada 2015 roku w sprawie szczegółowych zasad i trybu wykonywania przez organy wojskowe zadań w zakresie militaryzacji (Dz.Urz. MON z 2015 r. Nr 462, poz. 330).

64. Ustalenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 4 października 2007 r. dotyczące udziału Policji, Państwowej Straży Pożarnej i formacji obrony cywilnej w szczególnej ochronie obiektów.
65. Ustalenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 4 października 2010 r. dotyczące udziału Policji, Państwowej Straży Pożarnej i formacji obrony cywilnej w szczególnej ochronie obiektów.

C. Dokumenty strategiczne

1. *Strategia konsolidacji i wspierania rozwoju polskiego przemysłu obronnego w latach 2007–2012* z dnia 31 sierpnia 2007 r.
2. *Strategia Rozwoju Kraju 2020* z dnia 25 września 2012 r.
3. *Strategia rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022* –przyjęta uchwałą Nr 67 Rady Ministrów z dnia 9 kwietnia 2013 r. (MP z 2013 r. poz. 377).
4. *Strategia Sprawne Państwo 2020* z dnia 12 lutego 2013 r.
5. *Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 5 listopada 2014 r.
6. *Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 23 grudnia 2009 r. – Strategia sektorowa do Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* – utraciła moc.
7. *Postanowienie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 lipca 2015 r. o wydaniu Polityczno-Strategicznego Dyrektywy Obronnej Rzeczypospolitej Polskiej* (MP z 2015 r. poz. 697).

D. Dokumenty normalizacji obronnej

1. Norma obronna NO-02-A060 – *System obronny państwa, plany obronne, klasyfikacja* (Dz.Urz. MON z 2008 r. nr 13, poz.166).
2. Norma Obronna NO-02-A077 – *Militaryzacja, Numery identyfikacyjne jednostek przewidzianych do militaryzacji* (Dz.Urz. MON. z 2010 nr 10, poz.110).
3. Norma Obronna NO-02-A078 – *Szczególne ochrona obiektów, Oznaczenie obiektów szczególnie ważnych dla bezpieczeństwa i obronności państwa* (Dz.Urz. MON z 2008, nr 13, poz. 166).
4. *Podręcznik normalizacji obronnej: Planowanie obronne – Struktura i redagowanie planu operacyjnego przez organy administracji publicznej* (PdNO–02–A075:2008).
5. *Podręcznik normalizacji obronnej: Planowanie obronne – Struktura i redagowanie programów pozamilitarnych przygotowań obronnych* (PdNO–02–A074:2010).
6. *Podręcznik normalizacji obronnej: Planowanie obronne – Struktura i redagowanie Narodowego Kwestionariusza Pozamilitarnych Przygotowań Obronnych* (PdNO–02–A071:2010).

E. Inne dokumenty

1. *Encyklopedia popularna PWN*, Wyd. PWN, wydanie piętnaste, Warszawa 1985.
2. *Encyklopedia powszechna*, Wydawnictwa Gutenberga, Warszawa 1994.
3. *Słownik podstawowych terminów dotyczących bezpieczeństwa państwa*, Wyd. AON, Warszawa 1994.
4. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, Zdrodowski B. (kier. nauk.), Wyd. 6, Wyd. AON, Warszawa 2008.
5. *Uniwersalny słownik języka polskiego* (online); <http://sjp.pwn.pl/haslo.php?id=4125>.